

Chronicon

GENERALIA

Norbertus

1. — W.M. GRAUWEN, *Hoe Norbert de H. Schrift navolgde*, in *Anal. Praem.*, LXIX, 1993, pp. 5-16; IDEM, *Norbert en de concilies van Keulen en Fritzlar, 1118*, *Ibidem*, pp. 17-40; IDEM, *Norberts reis naar Laon, Kamerijk en Nijvel en de inbezitneming van Prémontré, 1120*, *Ibidem*, pp. 41-50; IDEM, *De duivelverhalen en het exorcisme van Norbert te Maastricht, 1122*, *Ibidem*, pp. 51-59; IDEM, *Norbert predikt te Antwerpen in 1124*, *Ibidem*, pp. 60-78.
2. — Isfried H. PICHLER (Hrsg.), *Das Verhältnis des heiligen Bernhard von Clairvaux (um 1090 bis 1153) zu unserem Ordensgründer Norbert von Xanten (um 1080 bis 1134) und zu anderen Prämonstratensern anhand von Bernhards Briefen*, in *Schlägl intern*, XIX, 1993, S. 89-132. Der Herausgeber gibt von jedem Brief den lateinischen Text und die Übersetzung ins Deutsche nebeneinander. Am Ende folgen *Anmerkungen und historischer Kommentar* von Ferruccio GASTALDELLI, übersetzt von Mag. Regina HAMMER. Es handelt sich um die Briefe 8 (An Bruno von Köln), 56 (An Gottfried, den Bischof von Chartres), 79 (An den Abt Lukas von Cuissy), 214 (An den Herrn Papst Innozenz II.), 253 (An einen Abt der Prämonstratenser, Hugo von Fosses), 272 (An den Bischof von Laon, Walter von Saint-Maurice), 355 (An die Königin von Jerusalem) und 407 (An den Abt von Beaulieu, Odo) (siehe J. LECLERCQ und H. ROCHAIS, *S. Bernardi Opera*, Band VII, Rom, 1974 und Gerhard B. WINKLER (Hrsg.), *Bernhard von Clairvaux, Sämtliche Werke lateinisch/deutsch*, Bände II-III, Innsbruck, 1992). (L.H. und H.J.)
3. — Hans Werner GOETZ, *Bernard et Norbert: eschatologie et réforme, dans Bernard de Clairvaux. Histoire, mentalités, spiritualité. Colloque de Lyon-Cîteaux-Dijon*, (Sources chrétiennes, t. CCCLXXX), Paris, 1992, pp. 505-525. L'auteur compare l'attitude de Norbert et celle de Bernard à l'égard de la venue de l'Antéchrist. Son point de départ est la lettre 56 de Bernard à Geoffroi de Chartres au sujet de Norbert, qui suggère un grand contraste entre les deux à ce propos (cf. J. LECLERCQ et H. ROCHAIS, *S. Bernardi Opera*, t. VII, Rome, 1974, p. 148), il conclut néanmoins que «Bernard n'est pas tellement éloigné de Norbert. Les idées eschatologiques chez l'un et l'autre, ont un rapport étroit avec les aspirations réformatrices ... Mais, différent en cela de Norbert, Bernard est assez prudent pour ne pas se fixer dans une position sans ambiguïté» (p. 525). (H.J.)

Liturgia

4. — Jean-Baptiste MOLIN, *Catalogue des ouvrages liturgiques de la Bibliothèque municipale de Provins*, dans *Revue française d'histoire du livre*, LXI, 1992, pp. 181-217:

N° 78: *Breviarium praemonstratense*, 4 vol., 150 x 87 mm, Parisiis, Léonard, MDCXCVIII, (H. BOHATTA, *Bibliographie der Breviere 1501-1850*, Leipzig, 1937, n° 1001; R. AMIET, *Missels et bréviaires imprimés*, Paris, 1990, n° 2257B).

N° 79: *Breviarium ordinis praemonstratensis*, 4 vol., 150 x 85 mm, Bruxellis, T'serstevens, MDCCLXVIII, (H. BOHATTA, *o.c.*, n° 1014). (H.J.)

Capitulum generale — Statuta

5. — Bruno KRINGS, *Das Ordensrecht der Prämonstratenser vom späten 12. Jahrhundert bis zum Jahr 1227. Der Liber consuetudinum und die Dekrete des Generalkapitels*, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993: Einleitung, S. 107-134; 1. *Der Liber consuetudinum* (1222-1227, Textausgabe), S. 135-194; 2. *Die Dekrete des Generalkapitels* (101 Dekrete, vor ca. 1175 bis 1222, Textausgabe), S. 195-230; *Index*, S. 231-242.

Ordo Canonorum Regularium S. Augustini

6. — Ferdinand REISINGER (Hrsg.), *Unitas in varietate. Dokumentation des XIV. Kongresses der Konföderation der Augustiner Chorherren in St. Pölten vom 13. bis 17. Juli 1992*, in *In unum congregati*, XLIX, 1992, Heft 3/4, 120 S. Texte von sechs Vorträge, u.a. Ulrich E. GENIETS, Abt von Averbode, *Kanonikale Pastoral aus der Sicht einer Augustinischen Spiritualität*, S. 19-33. S. 82-109: Selbstdarstellung der sieben Kongregationen der Konföderation der Augustiner Chorherren. (H.J.)

PARTICULARIA

Adelberg

7. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 811: 1181 Mai 25. (H.J.)

8. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 6: 8 Hss. (??) (H.J.)

9. — In Achim HÖLTER, 'Conradin von Schwaben'. *David Wollebers rätselhafte Quelle für «Des Knaben Wunderhorn»*, in *Zeitschrift für Württembergische Landesgeschichte*, LI, 1992, S. 161-203. Die Ballade *Conradin von Schwaben* in Achim VON ARNIM und Clemens BRENTANO, *Des Knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder*, Kritische Ausgabe von Heinz RÖLLEKE, Bd. III, S. 478, geht zurück auf eine Quelle aus dem 16. Jahrhundert. In diesem Text von David WOLLEBER (1552-1597) übergeliefert

in 34 Strophen, handeln sich die letzten vier (S. 178-179) um die Abtei Adelberg. Erläuterung der Abtei S. 185-186. «Wahrscheinlich ist der Text nur einige Jahrzehnte älter als Wollebers Schriften und wurde von einem Gewährsmann im Kloster Adelberg verfaßt. ... Str. 31-34 könnten zum ursprünglichen, zumindest zu dem übernommenen Text gehören, aber auch von Wolleber stammen, der auf poetisches und prosaisches Vorgängermaterial zurückgriff» (S. 202). (H.J.)

Aguilar de Campóo

10. — María Estela GONZALEZ DE FAUVE, *Santa María de Aguilar de Campóo (Siglos XII-XV). En torno a la crisis de un monasterio premonstratense*, en *Anuario de estudios medievales*, XVIII, 1988, págs. 123-132. «Esta colaboración tiene como base la investigación realizada para mi Tesis de Doctorado sobre *La Orden Premonstratense en España. El monasterio de Santa María de Aguilar de Campóo (siglos XI-XV)*, dirigida por los doctores C. SANCHEZ-ALBORNOZ y M. del C. CARLÉ y defendida en la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Buenos Aires el 12-XI-85. La documentación fundamental utilizada fue el *Becerro Mayor de Santa María de Aguilar de Campóo*, cuya signatura en el Archivo Histórico Nacional, Sección Clero, es B 994». (H.J.)

Allerheiligen

11. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 8: 2 Hss. (H.J.)

Altenberg

12. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1247: (1179-1189). (H.J.)

13. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 9: 6 Hss. (2? und 1 Verbleib heute unbekannt). (H.J.)

Amiens, Saint-Jean

14. — Benoît-Michel TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras (1093-1203)*, (Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Section d'histoire médiévale et de philologie, série in-8°, vol. XX), Paris, 1991. L'auteur donne un *Classement des actes par bénéficiaires*, pp. XXVI-XXVIII.

N° 213: 1188, 25 mars - 1189, 24 mars. (H.J.)

Antwerpen, Sint-Michiël

15. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1031: (1183-1189). (H.J.)

16. — Cyriel VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent (819-1321)*, dl. II: *Uitgave*, (Koninklijke Academie van België. Koninklijke Commissie voor Geschiedenis), Brussel, 1990.

Nr. 195: De abt van Sint-Michiël bezegelt mede een oorkonde uit juli 1231, oorkonde en zegels bleven bewaard.

Nr. 374: 11 januari 1259; nr. 375: 20 januari 1259; nr. 376: 4 februari 1259: Drie oorkonden m.b.t. de minnelijke schikking door scheidsrechters in een geschil tussen de abt en het convent van de Sint-Baafsabdij te Gent en de pastoor van Wilrijk enerzijds en de abt en het convent van de Sint-Michielsabdij te Antwerpen anderzijds betreffende de tiend te Wilrijk. Nr. 538: 28 juli 1289: Abt Jan I Vromund van de Sint-Baafsabdij te Gent, Hendrik, proost van het Sint-Veerlekapittel te Gent en Giselbrecht ver Trunenz. maken bekend dat deze laatste de Sint-Michielsabdij te Antwerpen vrijspreekt van alle verplichtingen jegens hem. (H.J.)

17. — Anne DEWULF, *De abdijkerk van Sint-Michiël te Antwerpen, van parochiekerk tot opslagplaats (1124-1830)*, onuitgegeven eindverhandeling, Hoger architectuurstudium Sint-Lucas Gent-Brussel, Afdeling Architectuur, Gent, 1993, 89 pp. en 2 plans, promotor: Dirk VAN DE PERRE. De auteur maakt zich vooral verdienstelijk door de beschrijving van de bouw van de Romaanse kerk met crypte, van de Gotische kerk en door de systematische beschrijving van het rijke interieur van de abdijkerk in de zeventiende en achttiende eeuw. Hierbij kon zij onder meer steunen op het onderzoek van K.J. Vander Eyken, welk zij aanvulde met eigen reconstructietekeningen en foto's. «Indien de Sint-Michielskerk was blijven bestaan, dan zou Antwerpen ... een monumentale kerk rijker zijn geweest, waarvan het barok-interieur dat van de Sint-Pauluskerk zou evenaren» (*Besluit*, p. 69). De vele kunstwerken die nog bewaard bleven zijn nu verspreid, van de Sint-Michielsabdij zelf blijft ter plaatse niets meer over. (H.J.)

18. — W. AERTS (ed.), *De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Antwerpen*, Antwerpen, 1993, 428 pp. Dit prachtig uitgegeven boek behandelt de vele aspecten van de geschiedenis van de Antwerpse kathedraal. De Sint-Michielsabdij bleef hierbij niet onvermeld.

JOS VAN DEN NIEUWENHUIZEN, *Instellingen en mensen in de Onze-Lieve-Vrouwekerk. De periode 1124-1559*, pp. 25-28, situeert de figuur van Tanchelm, het optreden van Norbert te Antwerpen en de stichting van de Sint-Michielsabdij. Op pp. 68 en 69 geeft dezelfde auteur de reproductie weer van een *Calvarie* en een verluchte bladzijde uit het twaalfde-eeuwse missaal, afkomstig van de genoemde abdij, nu bewaard in de Sint-Willibrorduskerk te Berchem.

In het derde hoofdstuk *De geschiedenis van het gebouw*, vermeldt Roeland DE CEULAER, *De restauratie in de 19de en de 20ste eeuw*, pp. 144-145, dat omstreeks 1804 bij de herinrichting van de kathedraal uit de kerk van de Sint-Michielsabdij barokmeubilair werd aangekocht en

dat voor de vloer in de kooromgang grafzerken uit deze kerk werden gebruikt.

Hans NIEUWDORP, *Het kunstpatrimonium. De middeleeuwen*, p. 173, beschrijft het *Grafbeeld van Isabella van Bourbon*, uit 1476, eertijds opgericht in de Sint-Michielsabdij. Frans BAUDOUIN, *De 17de en de 18de eeuw*, pp. 232-233, evenals Willem AERTS en Stefaan GRIETEN, *De periode 1794-1830*, pp. 277-278, vermelden het schilderij van Marten PEPIJN, *De Heilige Norbertus in aanbidding voor de Heilige Eucharistie*, 1637, dat deel uitmaakt van de in 1823 opgerichte marmeren epitaaf van Bernard Rottiers (†1776) en Isabella Jacoba Penninck (†1777). F. Baudouin vermeldt p. 254 het schilderij van Abraham VAN DIEPENBEECK, *De Heilige Norbertus*, 1634, dat zich tot aan de opheffing in de Sint-Michielsabdij bevond; p. 256 vinden we de marmeren beelden *De Heiligen Petrus en Paulus*, ca. 1635, van Hans VAN MILDERT, afkomstig van het koordoksaal van de Sint-Michielsabdij, en de marmeren communiebank welke thans in de Venerabelkapel staat, vervaardigd door Artus QUELINUS de Oude of de Jonge, ca. 1667, eertijds in de genoemde abdijkerk opgesteld voor het altaar van het Heilig Sacrament.

Willem AERTS en Roeland DE CEULAER, *De 19de en de 20ste eeuw*, publiceren p. 282 een afbeelding van het beeld van Jean-Baptist DE BOECK en Jean-Baptist VAN WINT, *De overwinning van Norbertus op Tanchelm*, 1869, in het koorgestoelte van de kathedraal en pp. 289-290 van het grote glasraam van Edouard DIDRON, *Norbertus herstelt de eredienst te Antwerpen omstreeks 1120*, 1872, met de kritiek erop.

Terloops vermelden we nog de afbeelding p. 180 van het retabel van Averbode, ca. 1514 van Jacob VAN COTHEM, bewaard in het Museum Vleeshuis te Antwerpen en het schilderij van Adriaan VAN STALBEMT, *Aanbidding van de herders*, waarschijnlijk een eigenhandige replica van een schilderij, gedateerd in 1621, dat in de abdij van Tongerlo wordt bewaard.

Van dit boek bestaat ook een Franse en een Engelse uitgave. (H.J.)

19. — Jan VAN DEN BERGH, *Alhier tot Sgravenwezele. Enkele historische aspecten van de Parel der Voorkempen*, 's Gravenwezel, 1991, 608 pp. In 1318 verkocht de abdij van Ename bij Oudenaarde al haar rechten en bezittingen in de omgeving van Antwerpen aan de Sint-Michielsabdij. Hierbij hoorden het patronaat en de tienden te 's Gravenwezel. Vanaf het begin van de zestiende eeuw tot 1833 bedienden de kanunniken zelf deze parochie. (H.J.)

20. — Het Algemeen Rijksarchief te Brussel heeft in de Topografisch-historische Atlas een afbeelding van de wijding van de gelukzalige Waltman, abt van Sint-Michiels te Antwerpen, door de H. Norbertus. Het betreft een originele tekening in potlood, gehooft met pen (Chinese inkt), op grijs geribd papier (51 x 41 cm). Rechts is de marge gerestaureerd. Het niet-gesignde werk kan worden toegeschreven aan de historie- en portretschilder Abraham VAN DIEPENBEECK (° 's-Hertogenbosch 1596 of

1599, † Antwerpen 1675). Het zou dan om een ontwerp kunnen gaan voor één van zijn beste schilderijen, dat momenteel in de kerk van Deurne hangt, en omstreeks 1640 vervaardigd werd. Abraham van Diepenbeeck was een leerling van Rubens. In 1638 werd hij te Antwerpen in de Sint-Lucasgilde opgenomen.

Signatuur: BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, *Topografisch-historische atlas*, nr. 1372.

Literatuur: A. SIRET, art. *Diepenbeeck (Abraham van)*, in *Biographie nationale*, dl. VI, 1878, kol. 48-51. (L.J.)

Arnsberg

21. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 24: 9 Hss. (2?). (H.J.)

Arnstein

22. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 25-27: ca. 67 Hss. (2?). (H.J.)

Averbode

23. — H. APPELT, e.a., *Die Urkunden Friedrichs I.*, cfr. nr. 58. Nr. 123: 1155 september 7: De abdij van Averbode wordt genoemd als behorende tot de kerk van Luik. (H.J.)

24. — Françoise LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Épbes, prince-évêque de Liège 1229-1238*, (Académie royale de Belgique. Commission royale d'histoire. Regestes des Actes des Princes belges), Bruxelles, 1991.

N° 101: entre le 11 avril 1232 et le 2 avril 1233; n° 110: juin 1233; n° 140: entre le 3 avril 1233 et le 22 avril 1234; n° 184: le 1er mai 1236; n° 206: le 6 mars 1237. (H.J.)

25. — R. NIJSSEN, *Register der Heerlijckheden en groote leenen der Edele Leensael van Curingen. Tekstuitgave van een Loons leenregister*, in *Het Oude Land van Loon*, XLV, 1990, pp. 163-210. Het betreft hier het register: HASSELT, Rijksarchief, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 399. De uitgave van dit register met Loonse leenen uit circa 1620-1637 vermeldt p. 178 [fol. 17 r'] een aantal leenen die door de abt van de abdij van Averbode werden gehouden. «*Extract der hergewey leenen eens graven van Loon.*

120. Tessenderloe. Den Abt van Everboede eenen wenhof geheten Ten Hove te Tessenderloe.

121. Tessenderloe. Der selve eenen laethof geheten den hof van Loebosch.

122. Tessenderloe. Der selve den laethof van Liebroeck met eenen bosch, geheten den Houterenbosc, Tessenderloe gelegen.

123. Rummen. Der selve noch het derdendeel vande thienden van Rummen.

124. Cosen. Der selve de thienden van Cosen. Der selve noch vi sillen lants ende eusels Tessenderloe. Der selve die molen van Swevelt [te Tessenderlo, cfr. nr. 132 van het register]. Dit leste is geen hergewey». Nr. 13, p. 169, vermeldt opeenvolgende leenmannen van «Alken en Bruesthem. Den hof van Nachtegale byden Cortenbosch». In 1662 zal de abdij van Averbode dit leen verwerven. (H.J.)

26. — P.J.V. DEKKERS, *Secularisatie van kloosterbezit in de achttiende eeuw in de Meierij van Den Bosch. Sterksel als geval apart*, in *Brabants Heem*, XLIV, 1992, pp. 41-48. De auteur behandelt het verlies door de abdij van Averbode van het uitgestrekte domein te Sterksel (NL, gem. Heeze). In 1798 werd het formeel verkocht aan Adriaan Pompen uit Leende, voerman. Na de heroprichting van de abdij in 1834 trachtte superior N. Dierckx het domein terug te bekomen van Francis Pompen, zoon van Adriaan. Deze had echter met provisor I. Carleer een overeenkomst gesloten tot afbetaling in geld. (C.C., J.v.H. en H.J.)

Beaurepart

27. — Jean-Pierre DELVILLE, e.a., *Le Grand Séminaire de Liège 1592-1992*, Liège, 1992, 398 pp. Depuis 1815, le Grand Séminaire de Liège, qui fête son quatrième centenaire, est établi dans les bâtiments de l'ancienne abbaye prémontrée de Beaurepart. C'est pourquoi l'histoire du séminaire ainsi que l'exposition qui y est consacrée mettent en valeur la communauté religieuse et l'abbaye où le séminaire est établi depuis longtemps.

Richard FORGEUR, *Les prémontrés à Liège: les abbayes de Cornillon et de Beaurepart*, pp. 235-245. En 1288, l'abbaye prémontrée de Mont-Cornillon (première moitié du 12e siècle) a été transférée à Beaurepart, sur la rive gauche de la Meuse. Elle a existé jusqu'en 1796. Le 11 juin 1809, Napoléon céda les bâtiments au nouveau séminaire et affecta l'ancien hôtel de l'abbé au logement du futur évêque. Enfin, l'auteur décrit brièvement les bâtiments existants.

Marylène LAFFINEUR-CREPIN, *L'église Saints-Corneille-et-Cyprien*, pp. 247-256. La construction de l'église fut entamée en 1760, on la consacra en 1770. Les travaux de décoration n'étaient pas terminés à ce moment. Voir aussi le catalogue de l'exposition.

Luc DE VOS, *Les orgues de l'église du Grand Séminaire*, pp. 283-290. «Selon J. Yernaux, il y avait déjà un orgue dans l'église de l'abbaye des prémontrés en 1409» (p. 283). «En 1809, Toussaint Scior, un des derniers chanoines de Beaurepart, ... vendit l'orgue à Mortroux [com. Dalhem] où le buffet subsiste, abritant toutefois un Pereboom-Leyser qui réutilise peut-être des parties de l'ancien orgue» (p. 285).

Catalogue de l'exposition (pp. 291-352):

N° 15: Thierry DE GRACE, *Expositio Decalogi* (1617-1618), manuscrit de cours, copié par Jean A QUERCU. Il s'agit des plus anciennes notes de cours du séminaire actuellement connues: SCHERPENHEUVEL-ZICHEM, Archives de l'abbaye d'Averbode, IV, n° 195, 416 pp.

N°s 45, 48, 55-60, 62, 63?, 67, 98, 103-107, 108?, 111-118: sculptures, mobilier, dinanderies, reliquaires, peintures provenant de l'ancienne abbaye de Beaurepart.

N° 47: Fragment de colonnette engagée provenant du jubé de l'église gothique de Beaurepart (après 1546 - 1554).

N°s 123-126, 128-132, 134-138, 140: dessins et gravures.

N° 157: Empreinte du sceau de l'abbaye norbertine de Cornillon (XIIe s.). (H.J.)

Bedburg, U.L.Frauen

28. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 78: 1 Hs. (H.J.)

Beeleigh

29. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England 1305-1415*, (Index Actorum Romanorum Pontificum ab Innocentio III ad Martinum V electum, t. V), Città del Vaticano, 1990.

No. 354: Roma, S. Pietro, 1379 sept. 30, Urbanus (VI) «venerabili fratri ... archiepiscopo Cantuarien.»: ei significat quinque canonicos monasterii Bilen., Premonstraten. ord., Londonien. dioc., vacati per obitum Willelmi, exclusis Egidio celerario et aliis sex canonicis, Iohannem de Ecclesia, unum ex dictis quinque, in abbatem elegeris et se causam quam Egidius contra ipsos quinque monere (movere) intendebat Iohanni tit. S. Sabine presbytero cardinali audiendam commisisse, et archiepiscopo mandat quatinus causam resumat et audiat. Dat. Roma, apud S. Petrum, II kal. oct., pont. a. II. LONDON, British Library, *Lansdowne Ms.* 448, fol. 16, «Dudum ad audienciam»; the letter formerly served as the cover for, and has now been inserted at the back of, this volume. (H.J.)

Belchamp

30. — René LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection. Moines et chanoines dans le diocèse de Besançon vers 1060-1220*, (C.E.R.C.O.R. Travaux et Recherches, t. II), Publications de l'Université de Saint-Étienne, Saint-Étienne, 1992, 536 pp.

Le Centre d'Études et de Recherches sur les Congrégations et les Ordres Religieux, de Saint-Étienne, vient de publier un ouvrage fondamental dû à René Locatelli, indispensable pour connaître la vie et l'évolution des ordres monastiques et canoniaux dans le diocèse de Besançon, du XIe au XIIIe siècle. L'ordre de Prémontré était présent dans le diocèse de Besançon. Nous y trouvons: Corneux, Grandgourt, Belchamp. Dans les diocèses limitrophes, l'auteur cite au diocèse de Toul: Bonfays et Flabémont; dans le diocèse de Bâle: Bellay; dans le diocèse de Lausanne: Fontaine-André, Gottstadt, Lac-de-Joux, Humilimont.

Ces pages mettent en lumière l'influence de saint Norbert dans «l'irrésistible poussée canoniale» (p. 163), ainsi que celle des Prémontrés dans l'expansion du mouvement canonial issu de la réforme grégorienne (pp. 181-185).

Le chapitre 2 du Livre III intitulé *De l'Église impériale à l'Église pontificale (vers 1160-1220)* illustre la vitalité canoniale qui se manifeste dans une grande diversité, étant donné que les établissements canoniaux présents dans le diocèse de Besançon sont d'origines très diversifiées. L'auteur note: «Les chanoines blancs, représentés dans le diocèse par les seuls prémontrés, préfèrent aux oeuvres caritatives la louange divine et l'ascèse, en empruntant aux cisterciens leur goût pour la solitude et leur répulsion du genre de vie féodale» (pp. 357-358).

L'ouvrage comporte de nombreuses cartes, et une excellente bibliographie (pp. 493-516) des sources manuscrites et imprimées, des instruments de travail, des ouvrages et des articles. Cette étude se conclut une sorte d'index alphabétique (pp. 516-529) intitulé: *Identification des principaux noms de lieux et de personnes cités dans l'ouvrage*. On peut regretter qu'il ne s'agisse pas là d'un véritable index avec renvois aux numéros de pages; cet index aurait encore ajouté à la valeur déjà grande de cet ouvrage et aurait surtout facilité la consultation de l'ensemble.

Désormais, cette étude qui constitue l'édition partielle de la Thèse de Doctorat ès Lettres brillamment soutenue par René Locatelli devant l'Université Lumière-Lyon 2 en 1984, constitue une référence non seulement fondamentale, mais encore indispensable pour tous ceux qui voudront étudier le diocèse de Besançon, ses moines et ses chanoines, du XIe au XIIIe siècle. (B.A.)

Bellapais

31. — Eckart FIENE, *Die Abtei Bellapais*. Ein Führer durch Geschichte und Bauwerk, Hannover, 1993, 60 pp. (Eckart FIENE: Im Moore 29, D-30167 Hannover). L'auteur de ce guide a réussi à intégrer la description détaillée des ruines de l'ancienne abbaye de Bellapais sur l'île de Chypre dans l'histoire de ce célèbre monastère. Vers 1265 le roi de Chypre Hugues III de Lusignan aurait accueilli les prémontrés chassés de leurs fondations de Terre Sainte par l'avance des troupes musulmanes de Saladin. Au cours d'une période de 110 ans — entre 1230 et 1340 — les fils de Saint-Norbert y construisirent des bâtiments d'une grande beauté dans un cadre naturel splendide. Mais au cours des siècles la noblesse intéressée augmenta son emprise sur la vie conventuelle du monastère de Bellapais qui subit les conséquences néfastes de cette ingérence croissante. Le chapitre général de l'ordre de Prémontré dut en 1540 prier le sénat de Venise de permettre une visite en profondeur de la communauté cypriote en vue d'assainir les irrégularités qui s'y produisirent. Enfin la prise de Chypre par les forces ottomanes mit fin à la présence des prémontrés sur l'île. L'abbaye fut pillée par la population locale et puis délaissée pendant des siècles, jusqu'à ce que, depuis 1878, les Anglais, vainqueurs des Turques, y hébergèrent d'abord leurs troupes et, à partir de 1912, firent exécuter des travaux de restauration. Depuis l'ancienne abbaye est devenu un monument témoignant de la culture médiévale des occupants venus du continent européen. (L.V.D.)

Bellelay

32. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, pp. 185, 361. (B.A.)

Berne

33. — C. DEKKER, R. BAETENS, S. MAARSCHALKERWEERD-DESCAMPS, *Album Palaeographicum XVII Provinciarum. Paleografisch Album. Album de Paléographie*, Brepols, 1992, formaat 34 x 27 cm, XLV en 440 pp., met 313 facsimile's en transcripties van de teksten, ISBN 906.194.1180.

Deze nieuwe tweetalige atlas is ongewoon breed opgezet: zowel geografisch (Nederland, België, Luxemburg en Noord-Frankrijk) als temporeel (over de periode van 1136 tot 1800) alsook didactisch (met toelichting op moeilijke, archivistische, taalkundige en historische termen en namen, en met een 64-tal transcripties op microfiches ter bijzondere oefening voor de student). Deze opzet is dus ruimer dan de laatste grote, hiermee enigszins vergelijkbare paleografische atlas van J.L. VAN DER GOUW, *Oud schrift in Nederland*, Alphen aan de Rijn, 2de druk, 1980, en heeft dan ook tweemaal zoveel teksten. De inleiding in de Nederlandse en Franse taal behandelt opzet en verantwoording, uitvoering en ontwikkeling van het schrift en de lettervorm en afkortingen (pp. XII-XLI).

Hier zij vermeld, dat drie teksten ontleend zijn aan het archiefdepot van de Abdij van Berne te Heeswijk, nl. nr. 49 van 1355, een rente voor de Abdij van Berne, nr. 63 van 1365, een legaat voor het zusterklooster Zennewijnen/Mariënschoot bij Tiel en nr. 160 van 1544, een brief aan de Abdij Mariënweerd. Andere premonstratensia zijn niet gesignaleerd. (H.v.B.)

34. — Recensie: P.C.M. HOPPENBROUWERS, *Een middeleeuwse samenleving. Het Land van Heusden, ca. 1360 - ca. 1515*, dissertatie, 2 dln., Wageningen, 1992, door H. VAN BAVEL, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, pp. 251-252.

35. — Christine VAN WIJNBERGEN en Hartmut ZAPP, *Verzeichnis kanonischer Handschriften in den Niederlanden*, (Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft, dl. III), Würzburg, 1988.

P. 55: 's-GRAVENHAGE, Koninklijke Bibliotheek, Hs. 128 G 21: cfr. G.M. VAN DER VELDEN, *Documenten betreffende de Orde van Prémontré, verzameld door Merselius van Macharen in 1445*, in *Anal.Praem.*, LVIII, 1982, pp. 35-95.

Pp. 82-85: HEESWIJK-DINTHER, Archief Abdij van Berne, Fr. 1-14: 13 fragmenten afkomstig van het *Domus fratrum vitae communis Sancti Gregorii Buscoduci*, het 14de fragment: Innocentius III, 22.1.1216, volmacht aan de gekozen deken en proost van Oudmunster in Utrecht om een overeenkomst af te sluiten tussen de abdij van Mariënweerd en het

kapittel van Tiel over de kapel van Zennewijnen, cfr. K. HEERINGA, *Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301*, dl. II, 's-Gravenhage, 1940, nr. 624, pp. 90-91. (H.J.)

36. — Recensie: P. AL en M. SCHNEIDERS (red.), *Een soort onschuldige hobby? Een eeuw liturgisch werk van de Norbertijnen in Nederland*, Heeswijk, 1992, door L.C. VAN DYCK, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, pp. 259-260.

Beselich

37. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 82: 2 Hss. (H.J.)

Blanchelande

38. — Bernard ARDURA, *Pierre-Adrien Toulorge, prémontré de Blanchelande (1757-1793). «Martyr de la Vérité» à Coutances*, Rome, 1993, 41 pp., 10 ill. «A la veille du IIIème millénaire, la vie et la mort héroïque de ce religieux exécuté à l'âge de 37 ans sur ordre du Tribunal révolutionnaire méritent non seulement de ne pas tomber dans l'oubli, mais de devenir un exemple et un stimulant pour les chrétiens de l'Église de Coutances et les religieux de l'Ordre de Prémontré, appelés à la nouvelle évangélisation ... Puissent ces quelques pages le faire mieux connaître, et contribuer à la glorification du courageux martyr» (pp. 1-3). L'auteur s'est largement inspiré du travail J. TOUSSAINT, *Pierre-Adrien Toulorge, chanoine régulier de Prémontré, victime de la Terreur coutançaise, martyr de la Vérité*, Coutances, 1962. La cause de béatification a été reprise récemment. (H.J.)

Bohemiae circaria

39. — Bernard ARDURA und Karel DOLISTA, *Prémontrés en Bohême, Moravie et Slovaquie. Prémonstráti v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Premonstratenser in Böhmen, Mähren und in der Slowakei. Premonstratensians in Bohemia, Moravia and Slovakia*, Prag, 1993, 64 S. Dieses Büchlein enthält schöne Farbbilder der Abteien Strahov, Želiv, Teplá, Nová Říše und Jasov. Der kurzgefasste Text enthält wenig neues und historische Unrichtigkeiten. (H.J.)

Bolsward

40. — G.K. EPP, *De relatie van Menno Simons met de Premonstratenzers*, in *Doopsgezinde Bijdragen*, N.R. XII-XIII, 1986-1987, pp. 173-180. De auteur vermoedt dat Menno Simons (1496-1561), de leider van de doopsgezinden, voordien ingetreden en priester gewijd was in de Friese premonstratenzer abdij Bolsward (*Vinea Domini*), daar zou hij ook zijn opleiding hebben genoten. De auteur formuleert verder nog de hypothese dat Menno's vredesstandpunt ten dele zou wortelen in het voorbeeld van Norbert. (H.J.)

Bonfays

41. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, p. 185. (B.A.)

Bonne-Espérance

42. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 500: 1165 Dezember 29. (H.J.)

43. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 235: entre le 19 avril 1237 et le 3 avril 1238. (H.J.)

44. — Hubert JACOBS, *Un abbé de Bonne-Espérance originaire de Chaumont-Gistoux. Jean Truys (1519-1580)*, dans *Wavriensia*, XLI, 1992, pp. 177-188. L'article situe le père abbé J. Truys dans le village de Chaumont ainsi qu'entre nombreux membres de sa famille. Puis, il donne une esquisse biographique de l'abbatit de Truys (1559-1580) dans une période extrêmement difficile. (H.J.)

Braine, Saint-Yved

45. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 245: (1194, juillet). (H.J.)

Brandenburg

46. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 328: 1161 Juni 20; Nr. 781: 1179 Juli 1.

Wigger, Prämonstratenserbischof von Brandenburg, erscheint in den folgenden Urkunden als Zeuge: Nr. 11: 1152 Mai 18, Merseburg; Nr. 80: 1154 Ende Mai -Anfang Juni, Goslar; Nr. 165: 1157 April 6, Worms.

Wilmar, Prämonstratenserbischof von Brandenburg, ist Zeuge in den Urkunden: Nr. 333: 1161 (Juni), Lodi; Nr. 388: 1162 September 7, Saint-Jean-de-Losne; Nr. 476: 1165 März 29, Fulda; Nr. 477: 1165 April 17, Frankfurt: zweifelhafte Urkunde; Nr. 505: (1165-1166 Oktober, am ehesten 1166 Ende Januar); Nr. 550: 1169 Februar 1, Wallhausen; Nr. 567: 1170 Juni 21, Erfurt.

Siegfried, Prämonstratenserbischof von Brandenburg, ist Zeuge in den Urkunden: Nr. 653: 1176 Juli 29, S. Salvatore bei Pavia; Nr. 780: 1179 Juni 29, Magdeburg; Nr. 781: 1179 Juli 1, Magdeburg; Nr. 785: 1179 Juli 29, Erfurt; Nr. 787: 1179 August 17, Kayna: verunechtete Urkunde. Siegfried, Prämonstratenser von Magdeburg U.L. Frauen, war vorher schon Elekt-Erzbischof von Bremen (nach 11 Oktober 1168 - abgesetzt 8 Juni 1169 oder nachher). Von ihm war die Rede in der Vereinbarung womit das Schisma beendet werde: Nr. 658: (1176 Anfang November) und Nr. 687: (1177 Juli 22); später wird Siegfried nochmals Erzbischof von Bremen, siehe Nr. 795: 1180 April 13, Gelnhausen; Nr. 796: idem; Nr. 799: 1180 August 18, im Gebiet von Halberstadt; Nr. 800: 1180 Oktober

9, Altenburg; Nr. 801: idem; Nr. 815: 1181 November 22, Erfurt; Nr. 817: 1181 November 30, Erfurt; Nr. 818: 1181 Dezember 1, Erfurt. In Nr. 814: 1180 (richtig 1181) November 16, Erfurt, bestätigt Kaiser Friedrich, daß er dem Erzbischof Siegfried von Bremen auf dem feierlichen Hofstag zu Erfurt die Burg und den Ort Stade geschenkt habe. Über Siegfried, Erzbischof von Bremen, siehe Stefan WEINFURTER und Odilo ENGELS (Hrsg.), *Series episcoporum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII*, Series V: *Germania*, T. II: *Archiepiscopatus Hammaburgensis sive Bremensis*, Stuttgart, 1984, S. 44-45 und S. 48-49.

Baldrum, Elekt-Prämonstratenserbischof von Brandenburg, ist Zeuge in den Urkunden: Nr. 800: 1180 Oktober 9, Altenburg; Nr. 801: idem. (H.J.)

47. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 104-107: ca. 93 Hss. (19?). (H.J.)

48. — Annette WIGGER, *Stephan Bodeker O.Praem.*, Bischof von Brandenburg (1421-1459). Leben, Wirken und ausgewählte Werke, Verlag Peter Lang Frankfurt/Main 1992 (= Europäische Hochschulschriften 532), 257 Seiten. Eine hervorragende Dokumentation, in vielen Archiven aus den Quellen erarbeitet, über diesen Präm.-Bischof aus dem Bürgerstand, seine Werdegang, seine pastorale Tätigkeit und sein gelehrtes literarisches Schaffen als Hebraist. (L.H.)

Bujedo

49. — Bujedo 1892-1992. *Cien años al servicio de la escuela cristiana*, Bujedo, 1992, 499 pp. Ce livre volumineux, illustré copieusement, décrit les cent ans d'activités scolaires des frères de l'Enseignement chrétien, dans les bâtiments de l'ancienne abbaye prémontrée de Bujedo. (H.J.)

Cappenberg

50. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 333: 1161 (Juni); Nr. 963: 1187 August 21: verunechtet. (H.J.)

51. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 388: 1 Hs. (H.J.)

Château-Dieu

52. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 69: (1131, 18 juin - 1141): acte perdu; n° 70: 1141; n° 113: 1155, Arras, Notre-Dame *in plena synodo*: voir *Anal.Praem.*, LXIII, 1987, pp. 173-174; n° 117: 1157; n° 148: 1164 (après le 12 avril), Arras; n° 179: 1181. (H.J.)

Cockersand

53. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 29. No. 236: Avignon, 1351 iul. 5, Clemens (VI), «dilectis [filiis ... de] Croxton et ... de Cokersand, Eboracen. et Lincolnien. dioc. monasteriorum abbatibus ...». LONDON, Public Record Office, E 122/59/8, fol. 55, «Meritis dilecti filii»; the letter formerly served as the cover for, and has now been inserted at the back of, this volume, which contains customs accounts of Richard II. (H.J.)

Corneux

54. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, pp. 184-185, 374, 378-379. (B.A.)

Croxton

55. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 53. (H.J.)

Csorna

56. — Vom 3. bis 7. September 1992 hielten der Generalabt Marcel van de Ven und der Abt von Orange, Ladislaus Keresztesy-Parker, die vom Definitorium vorgeschriebene Visitation in der Abtei Csorna. Die Mitbrüder trafen sich am 13. November 1992 zum ersten Male seit 50 Jahren zum Kanoniekapitel und wählten den Rat des Abtes, der alle drei Monate zusammenkommt.

Die Abtei Csorna hat ihr Ordenshaus, das im Jahre 1950 verstaatlicht wurde, am 26. November 1992 zurückerhalten. Die Restaurierung hat begonnen. Bisher sind zwei Gebäudetrakte fertiggestellt, wo die kleine Kommunität lebt. Die anderen Teile des Gebäudes werden bis auf weiteres von der Stadtbibliothek und vom Museum in Csorna genutzt. (A.E.K.)

Cuissy

57. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 120: (1155-1157): Godescalc, évêque d'Arras, notifie que l'abbaye de Cuissy a vendu au chapitre Saint-Barthélemy de Béthune plusieurs alleux sis à Sailly, «*Quod postea predictus abbas [Guido] coram nobis et multis testibus in capitulo Premonstratensi se fecisse asseruit; ...*». (H.J.)

Deutschland

58. — Heinrich APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I. 1152-1190*, 5 Bände, (Monumenta Germaniae historica, T. X), Hannover, 1975-1990. Im fünften Band dieses Werkes: *Einleitung, Verzeichnisse*, gibt Rainer Maria HERKENRATH eine *Übersicht der Urkunden nach Empfängern und Überlieferung*, S. 139-199.

Nr. 82: 1154 Juni 23: Friedrich befreit die Prämonstratenser in seinem Reich von allen Zollabgaben. (H.J.)

59. — Sigrid KRÄMER, *Handschriftenerbe des deutschen Mittelalters*, 3 Teile, (Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz. Ergänzungsband I), München, 1989-1990, XXVIII-872, VI-602 S. «Vorliegender Band stellt den Versuch dar, diejenigen Handschriften zusammenzustellen, die sich im Mittelalter auf deutschen Boden befunden und sich bis heute noch erhalten haben, die aber in den allerseltensten Fällen noch an dem Ort vorhanden sind, wo sie im Mittelalter ihre Bibliotheksheimat hatten. Es will dies eine die *Mittelalterlichen Bibliothekskataloge Deutschlands* ergänzende Rekonstruktion des Handschriftenbestandes sein, der aus den mittelalterlichen deutschen Bibliotheken heute noch vorhanden ist. Die Aufgabe war herauszubekommen, wo sich eine Handschrift im Mittelalter befunden hatte» (S. VIII-IX). Die ersten zwei Teile geben die bisher erhaltenen Handschriften per ehemalige Einrichtung, mit einer deutlichen aber sehr beschränkten Signatur. Der dritte Teil ist ein Repertorium basiert auf den heutigen Verwahrungsort der Handschriften. Dieses Werk wird künftighin unentbehrlich sein angesichts einer Hinweisung auf erhalten gebliebene deutsche (Prämonstratenser)Handschriften der Mittelalter.

In der Universitätsbibliothek von Münster wurden wegen Kriegsverluste Handschriften der Abteien Arnsberg (ca. 16 Hss., S. 24), Clarholz (die einzig bekannte Hs., S. 148), Knechtsteden (1 Hs., S. 399) vernichtet. In Wiesbaden verschwunden Handschriften von Arnstein (S. 26). (H.J.)

Dielegem

60. — C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent*, cfr. nr. 16.

Nr. 19: (25 december 1107 - 1 juli) 1108: Waltelm, prior van het klooster van reguliere kanunniken te Dielegem, is getuige in een oorkonde van Odo, bisschop van Kamerijk.

Nr. 50: zie Drongen, nr. 62.

Nr. 58: zie Ninove, nr. 138. (H.J.)

Dilo

61. — Une activité probable des prémontrés de Dilo dans la sidérurgie est mentionnée dans Paul BENOIT et Denis CAILLEAUX (éd.), *Moines et Métallurgie dans la France médiévale*, Paris, 1991, pp. 193-194. (W.M.G.)

Drongen

62. — C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent*, cfr. nr. 16.

Nr. 50: (25 december 1168 - 24 december) 1169: De abten van Affligem, Eename en Wouter, abt van Drongen, stellen een minnelijke schikking voor in een conflict over begrafenisrechten tussen de abten van de Sint-Pietersabdij en de Sint-Baafsabdij te Gent, welke door dezen wordt aan-

vaard. Onder de getuigen zien we o.a. Gerard, abt van Ninove, Dirk, abt van Grimbergen en Hildebrand, abt van Dielegem.

Nr. 51: idem; nr. 52: (Saint-Quentin), (25 december 1169 - 24 december 1170: Bekrachtiging van de in nr. 50 genoemde minnelijke schikking.

Nr. 74: Verona, 9 juli (1186-1187): Abt Wouter van Drongen wordt genoemd in een valse pauselijke bulle van Urbanus III voor de Sint-Baafsabdij.

Nr. 88: Lateraan, 7 juli 1195: Paus Celestinus III bekrachtigt de in nr. 50 genoemde minnelijke schikking.

Nr. 108: (22 april 1206 - 13 juli 1208).

Nr. 167: 1 februari 1222: Giselbrecht de Molenare, abt van Drongen en andere geestelijken maken een overeenkomst bekend tussen de abt van de Sint-Baafsabdij en een ridder.

Nr. 175: (1209 - vóór 21 november 1226): Enkele geestelijken, waaronder Giselbrecht de Molenare, abt van Drongen, vidimeren een bul van paus Alexander III ten gunste van de Sint-Baafsabdij.

Nr. 229: november 1237: Enkele geestelijken, waaronder Zeger, abt van Drongen, oorkonden een transactie van grond.

Nr. 487: Orvieto, 1 augustus 1281: Paus Martinus IV beveelt, op klacht van de Sint-Baafsabdij over wanbetalende cijnshouders, de abt van de abdij van Drongen om die wanbetalers tot betaling te dwingen.

Nr. 524: 3 november 1287: Oorkonding van grondafstand ten behoeve van de oprichting van een parochiekerk te Zeveneken (gem. Lochristi), onder andere «*in districtu abbatis Troncyniensis*». (H.J.)

63. — Yves BERTRAND, *De voormalige abdijkerk van Drongen*, onuitgegeven eindverhandeling, Hoger architectuurinstituut Sint-Lucas, Gent, 1992, promotor: Dirk VAN DE PERRE. Deze Verhandeling is vooral verdienstelijk op vlak van het verzamelen van iconografische documentatie, die ter beschikking is gesteld van de heemkundige kring «Dronghine».

De auteur heeft een nieuw iconografisch document ontdekt, met daarop de vermoedelijk oudste afbeelding van de abdijkerk (GENT, Stadsarchief, *Kaarten en plannen, Plannen van de randgemeenten*, Plan van Afsnee, lade 4/A1). Het gaat om een handschriftelijke kaart, gekleurd, anoniem en niet gedateerd. Het plan laat een eenbeukige en verwoeste abdij- en parochiekerk zien zonder kloostergebouwen en is te dateren einde zestiende eeuw. (D.V.P.)

64. — Johan DAMBRUYNE, e.a., *Een stad in opbouw. Gent van 1540 tot de wereldtentoonstelling van 1913*, Tielt, 1992. Onder de titel *Abdij Drongen* beschrijft Guido Jan BRAL, pp. 162-169, de materiële toestand van de abdij op het einde van de zestiende eeuw en de bouw van de nieuwe abdij te Drongen. Dit laatste gebeurde in twee fasen: de eerste vanaf 1653-1665, met in 1698 de verhuis van de gemeenschap, de tweede vanaf 1727. Voor de bouw van de toren worden de bouwmeesters en meerdere onderaannemers en leveranciers genoemd. (J.B. en H.J.)

Dryburgh

65. — Heinz SCHRECKENBERG, *Die christlichen Adversus-Judaeos-Texte*, siehe Nr. 175. S. 394-395 erwähnt den Traktat von ADAM VON DRYBURGH, *De fide sanctae Ecclesiae et de vocatione Synagogae ad fidem*, Sermo 7, zum 2. Adventssontag, *PL.*, T. CXCVIII, Sp. 135-140. (H.J.)

Dünnwald

66. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 171: 3 Hss. (H.J.)

Easby

67. — Janet E. BURTON (ed.), *York 1070-1154*, (English episcopal acta, t. V), Oxford, 1988. No. 112: (1151-14.10.1153). (H.J.)

68. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 29. No. 469: Roma, S. Pietro, 1400 dec. 13, Bonifatius IX «dilectis filiis ... abbati et conventui monasterii S. Agathe iuxta Richemundiam, Premonstraten. ord., Eboracen. dioc.»: motu proprio et ex certa scientia eis licentiam elargitur ut perpetuis futuris temporibus rochetis lineis sub eorum cappis ac caputiis et biretis nigris secundum mores canonicorum regularium ordinis S. Augustini in regno Anglie consistentium uti possint. Dat. Rome, apud S. Petrum, id. dec., pont. a. XII. DURHAM, University, Department of Palaeography and Diplomatic, *Shaftho (Beamish) Papers*, 4, «Sacre religionis sub» — «concessionis». (H.J.)

Engelport

69. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 208: 1 Hs. (H.J.)

Étival

70. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 767: 1178 Oktober 12: zwei Ausfertigungen; Nr. 768: (1178) Oktober 12 - 1180; Nr. 1072: 1178 (1177) Oktober 11: unecht. (H.J.)

71. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, p. 185. (B.A.)

Floreffa

72. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 40: 1152 Dezember 28; Nr. 41: (1152 Dezember 28); Nr. 83: (1154 nicht lange nach Juni 23). (H.J.)

73. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 112: Tongres, le 27 juillet 1233; n° 180: (entre le 1er et le 29) mars 1236;

n° 41: mai 1231: acte émanant de l'évêque et de Jean de Huy, abbé de Floreffe ... en faveur de la collégiale Sainte-Gertrude à Nivelles; n° 44: le 29 juin 1231: acte émanant de l'évêque en accord avec Jean, abbé de Floreffe, en faveur de la même église; n° 62: février 1232: quittance d'une somme délivrée à l'abbaye d'Aulne, par l'évêque de Liège et ... l'abbé de Floreffe; n° 76: le 14 mai 1232: promesse faite par l'évêque en accord avec le chapitre de Saint-Lambert de Liège de s'en remettre à la décision des abbés de ... Floreffe. (H.J.)

Frauenbreitungen

74. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 476: 1165 März 29. (H.J.)

Frigolet

75. — Bernard ARDURA, *Le Père Xavier de Fourvière (1853-1912). Chanoine prémontré, prédicateur, écrivain et félibre provençal*, dans *Maisons de Dieu et hommes d'Église. Florilège en l'honneur de Pierre-Roger Gaussin*, Université de Saint-Étienne/C.E.R.C.O.R., Saint-Étienne, 1992, pp. 125-142.

Ces pages mettent en lumière la personnalité et l'oeuvre de ce Prémontré qualifié par Frédéric Mistral de «plus grand prosateur de la langue provençale». Xavier de Fourvière (Albert Rieux) a su réunir en une magnifique harmonie le message évangélique et le génie de la langue provençale, ayant compris très tôt que le meilleur moyen d'évangéliser les foules était de parler sa langue quotidienne. La contribution de Bernard Ardura est illustrée de nombreuses citations en français et en provençal extraites des oeuvres publiées ou des documents de Xavier de Fourvière, conservés aux archives de l'abbaye de Frigolet. Xavier de Fourvière fut le premier prédicateur qui osât prêcher habituellement en langue provençale. Son oeuvre demeure très actuelle, et les provençalisants utilisent toujours son dictionnaire de poche provençal-français, français-provençal, appelé *Lou pichot Tresor*. «On peut dire que la vie et l'oeuvre tout entière du Père Xavier de Fourvière ont été consacrés à la grandeur et à la gloire de la Provence, en un immense acte de foi dans les destinées du pays et de sa langue. Ces deux influences conjuguées se retrouvent sur sa pierre tombale, dans le cimetière de Robion. Dans sa langue tant aimée, il avait fait graver de son vivant cette profession de foi: “O negro Mort as bèu me faire esfrai / sabe segur que ressusciterai!” “O noire mort, tu as beau me remplir d’effroi, je suis sûr que je ressusciterai!”» (p. 142). (D.D.C.)

76. — Jacques MARTIN, *Mes six Papes. Souvenirs romains du Cardinal Jacques Martin*, Mame, Paris, 1993, 295 pp., *Préface* de Maurice DRUON.

Dans sa *Préface* aux *Mémoires* posthumes du Cardinal Jacques Martin, Maurice Druon, Secrétaire perpétuel de l'Académie Française, note

au sujet de Monseigneur Calmels: «C'est à un autre grand religieux romain, Monseigneur Norbert Calmels, abbé général de l'ordre des Prémontrés, que je dois d'avoir connu Jacques Martin. Les deux hommes étaient de même tempérament non sans secrets, et souvent complices dans le bien. La Grâce ne les eût-elle appelés dans les ordres, ils eussent sans doute choisi l'état militaire. Le dévouement était dans leur nature. L'amitié de l'un m'a ouvert l'amitié de l'autre» (p. 9). (B.A.)

77. — B. ARDURA, *Les Procès de béatification et de canonisation de Sainte Marguerite-Marie*, dans R. DARRICAU et B. PEYROUS (éd.), *Sainte Marguerite-Marie et le Message de Paray-le-Monial*, Desclée, Paris, 1993, pp. 461-500.

Gempe

78. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 32: entre le 7 avril 1230 et le 22 mars 1231. (H.J.)

Gödöllő

79. — Anfang September 1992 wurde das vor 44 Jahren geschlossene Prämonstratenser-Gymnasium von Gödöllő mit 60 Schülern in zwei ersten Klassen wieder eröffnet.

Vom 20. bis 23. September 1992 hielten der Abt von Averbode, Ulrich Geniets, und der Abt von Orange, Ladislaus Keresztesy-Parker, die vom Definitorium vorgeschriebene Visitation im Priorat Gödöllő.

Es ist gelungen, mit beschleunigten Arbeiten den Bau der im Jahre 1990 angefangenen Kapelle so weit zu bringen, daß sie am 31. Mai 1993 (Pfingstmontag) vom Diözesanbischof von Vác, dem Hochw. Herrn Franz Keszthelyi, in Anwesenheit des Generalabts und der Äbte von Csorna und Jászó benediziert werden konnte. So wurde der Plan, wenn auch in kleinerem Maße, der im Jahre 1924 von Jászó, Lelesz und Grosswardein nach Gödöllő übersiedelten Mitbrüder verwirklicht, daß sie neben der Arbeit im Gymnasium die Seelsorge in der Umgebung, dem jetzigen Universitätsviertel, versehen möchten. (O.F.)

80. — Astrik L. GABRIEL, *The Paris Studium. Robert of Sorbonne and his Legacy*. Interuniversity Exchange between the German, Cracow and Louvain Universities and that of Paris in the Late Medieval and Humanistic Period. Selected Studies, (Texts and Studies in the History of Mediaeval Education, t. XIX), Verlag Josef Knecht, Frankfurt am Main, 1992, 541 pp. *The Paris Studium* comprehends nine studies linked by a single theme putting emphasis on the international character of the mediaeval and the renaissance University of Paris. The autor recalls the intellectual ties of the *Paris Studium* with other great Universities, first in German speaking territories: Vienna, Heidelberg, Cologne, Erfurt, Leipzig, Greifswald, Rostock, Basel, Freiburg im Breisgau, Ingolstadt, Tübingen and Wittenberg, then in the Low Countries, Louvain, finally in the Kingdom of Poland contacts with the University of Cracow were recorded. (L.V.D.)

Gottesgnaden

81. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 14: 1152 (Ende Juni -Anfang Juli). (H.J.)

82. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 302: 2 Hss. (H.J.)

Grandgourt

83. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, pp. 361, 374. (B.A.)

Grimbergen

84. — C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent*.

Nr. 50: zie Drongen, nr. 62.

Nr. 58: zie Ninove, nr. 138. (H.J.)

Haguenau, Saint-Nicolas

85. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 995: 1189 April 16. (H.J.)

Hane

86. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1107: (1155 Juni 18 -1159): die Existenz dieser verlorenen Urkunde ist unsicher, aber doch nicht unwahrscheinlich. (H.J.)

Havelberg

87. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58.

Anselm, Prämonstratenserbischof von Havelberg, wird in den folgenden Urkunden als Zeuge erwähnt: Nr. 9: 1152 Mai 8, Goslar; Nr. 10: 1152 Mai 9, Goslar; Nr. 11: 1152 Mai 18, Merseburg; Nr. 14: 1152 (Ende Juni - Anfang Juli), Regensburg; Nr. 27: 1152 August 25, Speyer; Nr. 30: 1152 Oktober 16, Würzburg; Nr. 31: 1152 Oktober 17, Würzburg; Nr. 34: 1152 Oktober 20, Würzburg; Nr. 36: 1152 Oktober, Würzburg; Nr. 49: 1153 (Februar), Besançon; Nr. 51: (1152 Dezember oder 1153 Januar, Rom); Nr. 52: 1153 März 23, Konstanz, Wiederholung in Nr. 98; Nr. 53: idem; Nr. 54: 1153 April 23, Bamberg; Nr. 55: 1153 April 24, Bamberg; Nr. 58: 1153 Juni 11, Worms; Nr. 69: 1154 Januar 17, Speyer; Nr. 70: 1154 Februar 3, Bamberg; Nr. 73: 1154 April 11, Quedlinburg; Nr. 77: 1154 (Mai 3-17), Göppingen; Nr. 103: 1155 (Mai 5-13), im Gebiet von Modena; Nr. 110: 1155 Juni 4, bei der Burg Tintignano am Fluß Orcia; Nr. 1032: 1153 März 28, Konstanz: unechte Urkunde.

Anselm von Havelberg, Erzbischof und Exarch von Ravenna, ist Zeuge in den folgenden Urkunden: Nr. 111: 1155 (Juni 18/19), Rom, St. Peter:

verunechtete Urkunde; Nr. 115: 1152 Juli 7, im Gebiet von Tusculum: verunechtete Urkunde; Nr. 116: 1155 (nach Juli 7), im Gebiet von Tivoli; Nr. 119: 1155 August 25, im Gebiet von Faenza.

Walo, Prämonstratenserbischof von Havelberg, ist Zeuge in Urkunde Nr. 388: 1162 September 7, Saint-Jean-de-Losne.

Hubert, Prämonstratenserbischof von Havelberg, erhält Urkunde Nr. 780: 1179 Juni 29, Magdeburg: Kaiser Friedrich bestätigt der bischöflichen Kirche von Havelberg seinen Schutz, die Besitzungen, das Recht, am Bischofssitz eine Stadt zu erbauen und neue Siedler ins Land zu rufen, die niemandem als dem Bischof zu Diensten verpflichtet sein sollen, die unter Konrad III. getroffene Ordnung der Vogteiverhältnisse und die Grenzen der Diözese. Bischof Hubert ist Zeuge in Urkunde Nr. 781: 1179 Juli 1, Magdeburg. (H.J.)

88. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 323-324: 57 Hss. (H.J.)

Heilighenthal

89. — Brigide SCHWARZ, *Die Originale von Papsturkunden in Niedersachsen 1199-1417*, (Index Actorum Romanorum Pontificum ab Innocentio III ad Martinum V electum, T. IV), Città del Vaticano, 1988.

Nr. 396: Roma, S. Pietro, 1401 mart. 7, Bonifatius IX «dilectis filiis ... preposito Gustrowen. et ... Hamburg. ac B. Marie Erforden., Caminen., Bremen. et Maguntin. diocesum, decanis ecclesiarum»: ad preces abbatis Ilevelden. et ecclesie Razeburgen. ac in Hilghendal in Luneborch, per prepositum soliti gubernari, prepositorum ordinis Premonstraten., Maguntin. et Verden. dioc., et capituli ac conventuum eorum eis privilegia et concessiones a Clemente papa V ipsorum ordini concessa («Quia igitur vos» de data 1310 oct. 8) approbat eisque mandat, quatinus eas publicent et dicta monasteria contra tenorem ipsarum molestari non permittant in perpetuum. Dat. Rome apud S. Petrum, non. mart., pont. a. XII. LÜNEBURG, Stadararchiv, Urk. H., *sub data*, «Justis et honestis». (H.J.)

90. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 513: 3 Hss. (H.J.)

Heylissem

91. — H. APPELT, e.a., *Die Urkunden Friedrichs I.*, cf. n° 58. N° 123: 1155 septembre 7: L'abbaye de Héléicine est mentionnée comme ressortissant à l'église de Liège. (H.J.)

92. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 55: Huy, le 18 novembre 1231; n° 79: le 10 juillet 1232; n° 179: Huy, le 26 mars 1236; n° 229: Château de Huy, novembre 1237; n° 72: entre le 23 mars 1231 et le 10 avril 1232: confirmation de la donation de

dîmes de Glabbeek faite à l'abbaye de La Chambre, la charte se trouve dans le chartrier de l'abbaye d'Heylissem car celle-ci y possédait le droit de patronat sur l'église. (H.J.)

93. — Georges DESPY, *Le temporel de l'abbaye d'Hélécine au XIIe siècle: un piège pour les Norbertins*, dans *Revue du Nord*, LXXII, 1990, pp. 429-441. «Ce n'est que, lorsque le prince brabançon se déclarera avoué du monastère en 1204, que l'essor définitif d'Hélécine commencera grâce à des donations de seigneurs d'une région devenue brabançonne». L'auteur mentionne que les origines et les premiers développements de cette abbaye n'ont été étudiés que superficiellement malgré la richesse exceptionnelle de son chartrier. (H.J.)

Humilimont

94. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, p. 185. (B.A.)

Ilbenstadt

95. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 212: 1158 (März); Nr. 504: 1166 Januar 29. (H.J.)

96. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 371: 7 Hss. (1? und 1 Verbleib heute unbekannt). (H.J.)

Ilfeld

97. — B. SCHWARZ, *Die Originale von Papsturkunden in Niedersachsen 1199-1417*, siehe Nr. 89. (H.J.)

98. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 371: 9 Hss. (H.J.)

Italia — France

99. — Claire LESEGRETAIN, *Gli Ordini religiosi ieri e oggi. Manuale degli «Istituti di Vita Consacrata» e delle «Società di Vita Apostolica»*, (Coll. Enciclopedia per Tutti, n° XIV), Ed. Massimo, Milan, 1993, 471 pp.

Ce Manuel est une traduction adaptée de l'ouvrage du même auteur: *Les grands Ordres religieux. Hier et aujourd'hui*, paru à la Librairie Arthème Fayard. Sans prétendre à l'exhaustivité, ces pages présentent les formes les plus répandues de vie religieuse reconnues par l'Eglise catholique. Les instituts sont présentés selon l'ordre chronologique de leur fondation. Le volume est divisé en trois parties: 1. Une étude sur la vie religieuse en Occident; 2. La présentation des instituts religieux les plus répandus, accompagnée d'une interview du Père-Abbé de Mondaye, le Rme Père Pascal Gaye, et du regretté confrère François Petit; 3. La présentation beaucoup plus brève des autres grands instituts religieux. Un *lexique* des termes relatifs à la vie religieuse conclut la publication.

L'Ordre des Chanoines Réguliers est représenté dans ce volume par l'Ordre de Prémontré. Le texte relatif à notre Ordre (pp. 127-132), profondément remanié par rapport à l'édition française, présente saint Norbert, quelques repères historiques avec mention des canones d'Androco, Barletta, Brindisi, Gratteri, Camerota, Antodroco, Orvieto, Sant'Alessio di Roma. Il est fait mention du Collège romain de Saint-Norbert, puis des abbayes de Saint-Michel de Frigolet et de Mondaye. Viennent ensuite les continents ou pays dans lesquels l'Ordre s'est implanté, sans oublier le prieuré italien de Rivalba. La notice sur l'Ordre de Prémontré se conclut par plusieurs rubriques: 1. Quelques grandes figures de prémontrés; 2. Les effectifs; 3. Le statut canonique; 4. L'organisation de l'Ordre; 5. L'habit; 6. La formation. La notice indique l'adresse de la Curie Généralice et du Collège Saint-Norbert.

L'interview du Père-Abbé et du Père François Petit (pp. 132-140) illustre concrètement comment dans une abbaye contemporaine est vécu le charisme de saint Norbert. Sans rien concéder à la facilité et tout en reconnaissant les difficultés surgies dans la période qui a suivi le concile Vatican II, l'interview donne le témoignage d'un Ordre fidèle à sa vocation et attentif aux besoins de l'Église et du monde. Il apparaît, dans ces lignes, comme une réponse particulièrement bien adaptée aux nécessités pastorales actuelles. (B.A.)

Kaiserslautern

100. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1221: (1152 März 9 -1189): die Existenz dieser verlorenen Urkunde ist unsicher, aber durchaus nicht unwahrscheinlich. (H.J.)

Kempen

101. — Ch. VAN GERWEN, *De heilige Kempen. Cultuur en kunst uit de Nederlandse en Belgische Kempen. Museum van Gerwen-Lemmens, Valkenswaard, 12 september — 22 november 1992*, 93 pp.

Nr. 10: BALEN, Kerk St. Andries, *Heilige Odrada van Balen*, olieverf op doek, 2de helft 17de e., afb. nr. 9, Balen was eertijds een parochie van Averbode.

Nr. 13: WESTERLO, Abdij van Tongerlo, *Portret van Elisabeth van Best*, priorin van het norbertinessenklooster Besloten Hof te Herentals (ca. 1505), olieverf op doek, 17de e., afb. nr. 30; over Elisabeth, zie ook pp. 22-23.

Nr. 14: HEESWIJK-DINTHER, Abdij van Berne, *Portret van St. Adrianus van Hilvarenbeek*, norbertijn van Middelburg en martelaar van Gorcum (†1572), olieverf op paneel, 17de e., afb. nr. 6; over Adrianus, zie ook p. 25.

Nr. 18: LAAKDAL, Kerk St. Gertrudis Vorst, *St. Gertrudis wijst het huwelijksaanzoek af/Vrouwelijke heilige*, zijluik van triptiek, voor- en achterzijde, olieverf op paneel, 17de e., afb. nrs. 13 en 14, Vorst St. Gertrudis is een oude parochie van Averbode.

Nr. 19: IBIDEM, *Bedevaartvaantje van St. Gertrudis tot Vorst*, koperplaat, 2de helft 17de e., latere afdruk, afb. nrs. 15 en 15a.

Nr. 20: IBIDEM, *Breuk van het St. Barbaragilde*, zilver, 16de en 18de e., afb. nr. 40.

Nr. 26: WESTERLO, Abdij van Tongerlo, *Abtsmijter*, 17de e., afb. nr. 34.

Nr. 27: SCHERPENHEUVEL-ZICHEM, Abdij van Averbode, *Abtsstaf*, 3de kwart 17de e., afb. nr. 22.

Nr. 29: WESTERLO, Abdij van Tongerlo, *Portret van Abt Godfried Hermans* (†1799), olieverf op doek, einde 18de e., afb. nr. 29.

Nr. 30: SCHERPENHEUVEL-ZICHEM, Abdij van Averbode, V. GÉNISSON, *Interieur van de abdijkerk van Averbode*, olieverf op doek, omstreeks 1840, afb. nr. 24.

Nr. 35: Museum van Gerwen-Lemmens, *De schenking van Giselbertus* (= de stichting van de abdij van Tongerlo), kopergravure F. BOUTTATS, 17de e., afb. nr. 20. (H.J.)

Knechtsteden

102. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 116: 1155 (nach Juli 7). (H.J.)

103. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 399: 14 Hss. (3?). (H.J.)

Köln, Weiherkloster

104. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 455: einige Hss. (H.J.)

Konradsdorf

105. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 460: 1 Hs. (H.J.)

Kounice

106. — In einem zu Avignon am 16. Dezember 1361 dokumentierten Register berichtet Abt Bohuslaus von Selau (1358-1371) ausführlich über die Wahl des Wenzeslaus Pauli zum Propst des Prämonstratenserinnenklosters Kanitz; gleichzeitig wird die Rechtmäßigkeit dieser Wahl von der römischen Kurie unter Papst Innozenz VI. (1351-1362) bestätigt. Dieses Dokument wurde kürzlich publiziert in: J. LENZENWEGER, *Acta Pataviensia Austriaca*, Band II (1352-1362), Wien 1992, Seite 553-558. (I.H.P.)

Lac-de-Joux

107. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 947: 1186 August 26; Nr. 1076: 1186 August 26: unecht. (H.J.)

108. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, pp. 183-184, 185. (B.A.)

Langdon

109. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 29. No. 441: Roma, S. Pietro, 1391 mart. 10, Bonifatius (IX) «... dilectis filiis ... abbati monasterii de Langdon, Cantuarien. dioc., ...». LONDON, Public Record Office, SC 7/41/3, «Exhibita nobis nuper». (H.J.)

Langley

110. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 29. No. 456: Roma, S. Pietro, 1399 febr. 7, Bonifatius (IX) «... dilectis filiis ... de Langle, ... Norwicen. dioc., monasteriorum abbatibus». NORWICH, Norfolk Record Office, *Dean and Chapter Muniments*, 3846, «Meritis dilectorum filiorum». (H.J.)

Langwaden

111. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 481: 1 Hs. (H.J.)

Laon, Saint-Martin

112. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 47: 1129; n° 241: 1194 avril.

Les pères abbés de Saint-Martin de Laon, de Mont-Saint-Martin, de Vicoigne, e.a., témoignent dans l'acte n° 130: 1161, 30 avril: «*S. Warini abbatis Sancti Martini Laudunensis. S. Gisleberti abbatis de Monte Sancti Martini. S. Geraldii abbatis de Casa Dei que est in Viconia*». (H.J.)

113. — Jeannine COSSÉ-DURLIN, *Cartulaire de Saint-Nicaise de Reims*, (Documents, études et répertoires publiés par l'Institut de recherche et d'histoire des textes), Paris, 1991. N° 66: 1217, 2 novembre: Notice de Raoul, abbé de Saint-Jean-des-Vignes, Simon prévôt, Gui doyen de l'église cathédrale de Soissons:

1° confirmant l'accord intervenu entre l'église Saint-Nicaise et l'église Saint-Martin de Laon;

2° reproduisant la notice du 17 octobre 1217 de Drogon, abbé de Saint-Nicaise, vidimant la charte de Gui, abbé de Saint-Nicaise, qui concédait, en 1178/79, à Saint-Martin de Laon ce que l'abbaye de Saint-Nicaise possédait à Sénicourt ainsi qu'une terre à Saint-Germainmont. (H.J.)

114. — R. LOCATELLI, *Sur les chemins de la perfection*, cf. n° 30, pp. 157-158: Zacharie de Besançon. (B.A.)

Leffe

115. — H. APPELT, e.a., *Die Urkunden Friedrichs I.*, cf. n° 58. N° 40: 1152 décembre 28: L'église de Leffe est une possession de Floreffe. (H.J.)

116. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppe*, cf. n° 24. N° 66: entre le 23 mars 1231 et le 10 avril 1232; n° 119: Halloy, décembre 1233; n° 157: entre le 23 avril 1234 et le 7 avril 1235. (H.J.)

Leitzkau

117. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 488: 11 Hss. (1?) (H.J.)

Lochgarten

118. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 127: 1155 Oktober 29. (H.J.)

Lorsch

119. — Gerhard LIST und Gerhardt POWITZ, *Die Handschriften der Stadtbibliothek Mainz*, Band I: *Hs I 1 - Hs I 150*, Wiesbaden, 1990.

Hs. I 148: Theologische Sammelhandschrift, Papier, I+262 Fol., 15. Jh. Mitte. (S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. III, S. 317: Hs. aus dem ehemaligen Kartäuserkloster zu Mainz):

Fol. 119 r° - 157 r°: *Statuta ordinis Praemonstratensis; Distinctio IV* zählt 23 capitula, «Anno domini M° cc° lxxx° in cappitulo [sic] generali scripta sunt a fratre Nicolao Robe de Hemspach canonico in ecclesia Lauryssensi etc.»;

Fol. 158 r° - 217 r°: *Ordinarium ordinis Praemonstratensis*. (H.J.)

120. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 498-501: einige Handschriften aus der ehemaligen Klosterbibliothek stammen vielleicht aus der dortigen Prämonstratenserpropstei. (H.J.)

Lund

121. — In der Serie Odilo ENGELS und Stefan WEINFURTER (Hrsg.), *Series episcoporum ecclesiae catholicae occidentalis ab initio usque ad annum MCXCVIII*, Series VI: *Britannia, Scotia et Hibernia, Scandinavia*, T. II: Helmuth KLUGER, *Archiepiscopatus Lundensis*, Stuttgart, 1992, behandelt Kaare Rübner JØRGENSEN ausführlich auf den S. 20-28 den Erzbischof *Eskillus* (nach 1137 Sept. 18/vor 1138 Aug. 9-31 - res. 1177 Frühling, † 1181 Sept. 6 oder 7). Dieser Bischof förderte den Prämonstratenserorden in Dänemark (zur Zeit Süd-Schweden). Am 7. Juli 1174 weihte er die neue Abteikirche zu Ninove. An diesem ganz gründlichen Beitrag können wir noch hinzufügen dass dieser Bischof gleichfalls zu finden ist am 7. September im *Necrologium Monasterii S. Mariae San-*

ctique Joannis Baptistae in Averbode Ordinis Praemonstratensis, Hrsg. G. SLECHTEN, in *Anal.Praem.*, LVIII, 1982, Fasc. 1-2, S. 253, in Pag. sep. (H.J.)

Magdeburg, U.L.Frauen

122. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 522-523: 8 Hss. (3?) (H.J.)

Marchtal

123. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1232: (1152 März 9 -1189); Nr. 1245: (1175-1189): die Existenz dieser verlorenen Urkunde ist unsicher. (H.J.)

124. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 633: 3 Hss. (H.J.)

125. — Rezension: Max MÜLLER, Rudolf REINHARDT, Wilfried SCHÖNTAG (Hrsg.), *Marchtal. Prämonstratenserabtei, Fürstliches Schloß, Kirchliche Akademie*. Festgabe zum 300jährigen Bestehen der Stiftskirche St. Peter und Paul (1692 bis 1992), Ulm, 1992, von Ludger HORSTKÖTTER, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, S. 257-259. Die Rezension beschränkt sich auf einige Artikel aus der Prämonstratenserzeit.

Mariënweerd

126. — C. VAN WIJNBERGEN en H. ZAPP, *Verzeichnis kanonischer Handschriften*, cfr. nr. 35. P. 175: NIJMEGEN, Archief der Jezuïeten, A 9 e 2: cfr. H. VAN BAVEL, *Het 15e-eeuwse visitatie-cartularium van de Abdij Mariënweerd*, in *Anal.Praem.*, LVI, 1980, pp. 280-292. (H.J.)

Meer

127. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 566: 1 Hs. (H.J.)

Metz, Sainte-Croix

128. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1025: (1155 Juni 18 - 1189). (H.J.)

Mildenfurt

129. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 577-578: 5 Hss. (H.J.)

Mont-Cornillon

130. — H. APPELT, e.a., *Die Urkunden Friedrichs I.*, cf. n° 58. N° 123: 1155 septembre 7: L'abbaye de Mont-Cornillon est mentionnée comme ressortissant à l'église de Liège. (H.J.)

Mont-Saint-Martin

131. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 385: 1162 September 4. (H.J.)

132. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 112. (H.J.)

Münsterdreisen

133. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 404: 1163 August 3. (H.J.)

Nederlanden

134. — Op zaterdag 15 mei 1993 vond in de abdij van Tongerlo de derde contactdag plaats voor belangstellenden in de premonstratenzer geschiedenis in de Nederlanden. De meer dan zestig deelnemers ontvingen een brochure met de teksten van de lezingen. Onder de algemene titel *Ideaal en werkelijkheid. Stichtingsplaatsen en ontginningsactiviteiten van Premonstratenzers in de Nederlanden*, werden de volgende onderwerpen behandeld: H. JANSSENS, *Ontstaan en eerste uitbreiding van de premonstratenzer orde: grondinspiratie en concrete vormgeving*, pp. 4-21; F. BECUWE, *De premonstratenzer abdij Sint-Niklaas in Veurne en haar middel-eeuws grondbezit*, pp. 22-37; T. LEMMERS, *De zorg voor het materieel welzijn. Spanning tussen ideaal en werkelijkheid in de 13de-eeuwse kloosterkroniek van Wittewierum*, pp. 38-43; B.J.P. VAN BAVEL, *Stichtingsplaats, ontginning en goederenverwerving. De economische ontwikkeling van Norbertijner abdijen in de Nederlanden (12de-13de eeuw)*, pp. 44-53. (H.J.)

135. — G.M. VAN DER VELDEN, *Brief van de hertog van Alva aan de premonstratenzers in de Nederlanden om in 1572 een nationaal kapittel te houden [te Park] in Leuven*, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, pp. 243-245. Tekstuitgave.

Neustift

136. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 600: 3 Hss. (H.J.)

Ninove

137. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 135: 1162. (H.J.)

138. — C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent*, cfr. nr. 16.
Nr. 50: zie Drongen, nr. 62.

Nr. 58: (na 28 augustus 1172 - vóór 18 mei 1174): Gerard, abt van Ninove, Egbert, abt van Grimbergen, en Hildebrand, abt van Dielegem, maken bekend dat op een Brussels kapittel van landdekens, gehouden onder Peter, bisschop-elect van Kamerijk, vastgesteld werd dat de kapellen te Zellik en te Kobbegem niet als kerken doch als kapellen moeten aangeslagen worden voor het bisschoppelijk *obsonium*.

Nr. 150: 16 november 1218: De abt van Ninove treedt mede op bij de beslechting door de aartsdiaken van een geschil tussen de abt van de Sint-Baafsabdij en een pastoor.

Nr. 234: 27 oktober 1238: Radulf, abt, en het convent van Ninove verpanden aan de Sint-Baafsabdij een deel van de tiend te Sint-Martens-Latem voor de duur van tien jaar. Dit deel hadden ze gekregen van Agatha van Gent, moeder van Simon, eertijds prior, nu proost van het norbertinessenklooster Leliëndaal te Mechelen. (H.J.)

139. — J. VERBESSELT, *Het Parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*, dl. XXIII: *Dekenij Halle*, afl. V, Brussel, 1991, 572 pp. In dit werk behandelt de auteur uitvoerig enkele parochies van de voormalige abdij van Ninove.

In *Liedekerke*, pp. 5-110, was in 1092 een kapittel opgericht. Bij de opheffing ervan in 1146 werd de kerk aan de abdij van Ninove toegewezen. Tot 1180 was er hierover een betwisting vanwege de abdij van Dielegem. Tegelijk verwierf de abdij van Ninove een aanzienlijk grondbezit in Liedekerke.

In *Borchtlombeek en Strijtem*, pp. 111-181, dochterparochies van Liedekerke, verwierf de abdij van Ninove het patronaat. Beide parochies bleven lange tijd door dezelfde pastoor bediend, al kwam er vanaf het einde van de dertiende eeuw een *socius* te Strijtem.

In *Pamel(-Ledeberg)*, pp. 183-309, bekwam dezelfde abdij in 1179 het personaat. Ook hier had de abdij uitgebreide bezittingen met als kern het *Hof te Pamel*. Op het einde van de twaalfde eeuw wilde ze er haar zustergemeenschap naartoe zenden (pp. 243-247 en 281). Of dit plan inderdaad is uitgevoerd, is onzeker.

In *Meerbeke* (gem. Ninove) had de abdij een aanzienlijke invloed vanwege haar grondbezit (pp. 391-396). (H.J.)

Noord-Brabant

140. — Recensie: Jan-Arnoūd BIJSTERVELD, *Laverend tussen Kerk en wereld. De pastoors in Noord-Brabant 1400-1570*, Amsterdam, 1993, door L.C. VAN DYCK, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, pp. 252-257. Dit academisch proefschrift is vooral belangrijk voor de abdij van Tongerlo, doch ook de abdijen Sint-Michiël te Antwerpen, Averbode, Berne, Floreffe, Mariënweerd en het norbertinessenklooster Keizersbosch komen aan bod.

Oberndorf

141. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 634: 1 Hs. (H.J.)

Oberzell

142. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 595: 1172 Dezember 6. (H.J.)

143. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 840: 1 Hs. (H.J.)

Oosterhout, Sint-Catharinadal

144. — C. VAN WIJNBURG en H. ZAPP, *Verzeichnis kanonischer Handschriften*, cfr. nr. 35. Pp. 179-181: OOSTERHOUT, Archief Sint-Catharinadal, nrs. 5c, 15b, 21, 21b, 312 en 367: 6 pauselijke bullen uit 1285, 1297, 1314, 1314, 1461 en 1487: alle gepubliceerd in A. ERENS, *De oorkonden van het Norbertinessenklooster St. Catharinadal te Breda-Oosterhout*, in *Anal. Praem.*, IV-VII, 1928-1931, in afz. pag., nrs. 9, 28, 40, 41, 427 en 519. (H.J.)

145. — Op 15 juli 1993 beëindigde zuster priorin Elisabeth Janssens (° 1923) haar derde ambtstermijn na een bestuur van 30 jaar. Dezelfde dag koos de gemeenschap van Sint-Catharinadal Paulina Elske Veenstra (° 1947) tot nieuwe priorin, voor een periode van zes jaar. Zuster Paulina was sinds 1988 circatrix. (H.J.)

Osterhofen

146. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 642: ca. 20 Hss. (1?). (H.J.)

Park

147. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 81a: 1154 Juni 17; Nr. 81b: idem: «Nr. 81b ist wahrscheinlich eine authentische, inhaltlich ergänzte Zweitausfertigung und keine Verfälschung». (H.J.)

148. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 128: Alken, entre le 3 avril 1233 et le 22 avril 1234. (H.J.)

149. — Compte-rendu: Émile VAN BALBERGHE, *Les manuscrits médiévaux de l'abbaye de Parc*. Recueil d'articles, (Documenta et Opuscula, t. XIII), Bruxelles, 1992, par Herman JANSSENS dans *Anal. Praem.*, LXIX, 1993, pp. 249-251.

150. — Kent EMERY Jr., *Dionysii Cartusiensis opera selecta. Bibliotheca manuscripta*, dl. I: *Studia bibliographica*, 2 dln., (Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, dln. CXXI en CXXIA), Turnhout, 1991, 866 pp., 16 aff. Dit werk is een eerste voorstudie met het oog op de uitgave van een selectie uit de werken van Dionysius de Kartuiser (1402/3 - 1471).

P. 350 vermeldt een verloren handschrift van de abdij van Park, dat het eveneens verloren werk *Contra artes magicas et errores Waldensium* bevatte (zie ook pp. 129, 253 en 368).

Pp. 483-485 geeft de volledige beschrijving van het Park-handschrift: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. 21989, 15de e., (J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, dl. III, Brussel, 1903, nr. 2206). Het anoniem tractaat *Speculum aureum peccatricis anime*, fol. 76 r° - 105 r°, wordt heden niet meer toegeschreven aan Dionysius.

Pp. 785-787 betoogt de auteur dat in het Park-handschrift: BRUSSEL, Koninklijke Bibliotheek, nr. 21191, 15de e., (J. VAN DEN GHEYN, o.c., nr. 1724), de commentaar van Dionysius, fol. 72 r° - 108 v°, niet Dionysius de Kartuiser betreft, maar Dionysius van Montina. (H.J.)

151. — *Stad met klank. Vijf eeuwen klokken en klokkengieters te Leuven. Centrale Bibliotheek K.U.Leuven, 16 juni — 3 september 1990.*

L. ROMBOUTS, *De abdij van 't Park: de wieg van de beiaard*, pp. 12-18. «De abdij van 't Park staat bekend als de eerste plaats waar de voorslag een bestaande melodie kon spelen». Deze voorslag zou in 1479 door abt Diederik van Tuldal geïnstalleerd zijn en bestond naast de klok voor de uurslag uit vier kleinere klokjes. Na een bespreking van de mogelijke betekenissen van het woord «*beyart*» in een rekeningboek uit 1458 en enkele zeventiende-eeuwse rekeninguittreksels, wordt de achttiende-eeuwse beiaard van de abdij uitvoerig behandeld. Deze zou in 1705-1714 te Amsterdam gegoten zijn door NOORDEN en DE GRAVE en als voorraad-beiaard aan de stad Brussel verkocht na de verwoesting van het belfort in 1714. In 1729 kocht de abdij de beiaard te Brussel welke werd uitgebreid met enkele lage klokken. Deze beiaard werd in 1811 geruild voor die van de Leuvense Sint-Pieterskerk, op enkele klokken na. In 1914 werd hij door de Duitse bezetter verwoest. Een klein klokje bleef bewaard in het Stedelijk Museum te Diest. Een rest van het klokspijs werd door oud-deken Hofkens aan de abdij van Park geschonken.

Bij het artikel G. HUYBENS, *De Leuvense stadsbeiaarden en hun beiaardiers*, pp. 19-30, geeft *Bijlage 2*, p. 28, een expertiseverslag n.a.v. de ruil in 1811 en *Bijlage 3*, p. 29, de beschrijving door Constant SERGEYS in 1880 van de 40 klokken van de Sint-Pietersbeiaard, op twee na alle van Park.

De catalogus van de tentoonstelling vermeldt o.a. de nrs. 29-32 m.b.t. de abdij van Park, waaronder het klokje te Diest (nr. 32), verder de bewaarde klokspijs (nr. 37) en het notitieboekje van C. Sergeys uit ca. 1880 (nr. 38). (H.J.)

152. — Joseph DE KEMPENEER, *Six paroisses wallonnes au doyenné de Louvain (1657)*, dans *Revue d'histoire religieuse du Brabant wallon*, VI, 1992, pp. 197-214. L'auteur a traduit du latin au français les données de six paroisses wallonnes du rapport de la visite décanale du doyenné de Louvain en 1657. Le doyen était Jean Buycx (†1683), curé de la paroisse Saint-Quentin à Louvain. Le prémontré Jean Cools desservit la petite paroisse d'Archennes (com. Grez-Doiceau) (pp. 199-201). (H.J.)

Pöhlde

153. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 661: 2 Hss. (H.J.)

Polska

154. — Jerzy RAJMAN, *K dějinám Česko-Polských vztahů ve středověku (Šlechta a premonstráti ve 12. století)*, in *Mediaevalia Historica Bohemica*, II, 1992, Prag, S. 15-27; Zusammenfassung: *Zur Geschichte der böhmisch-polnischen Beziehungen im Mittelalter (Adel und Prämonstratenser im 12. Jahrhundert)*, S. 28. Der Autor konzentrierte sich auf die bisher wenig beachtete Frage der Beziehungen der wichtigsten polnischen Adels-geschlechter (vermutlich böhmischer Herkunft) zu den Prämonstratenserklöstern, deren Entwicklung in Polen eng mit der Wirkung der böhmischen Prämonstratenserabteien zusammenhängt. (H.J.)

Postel

155. — H. APPELT, e.a., *Die Urkunden Friedrichs I.*, cfr. nr. 58. Nr. 40: 1152 december 28: De hoeve van Postel wordt genoemd onder de bezittingen van de abdij van Floreffe. (H.J.)

156. — Guido HENDRIX, *Bibliotheca auctorum traductorum et scriptorum Ordinis Cisterciensis. Vicariatus Generalis Belgii*, dl. I, Leuven, 1992. Dit verzamelwerk vermeldt het gelegenheidsgedicht *Tydinge van Vrede* gepubliceerd ter gelegenheid van de verkiezing van Ursula Willems uit Wezemaal tot abdis van de cisterciënzer abdij Nazareth bij Lier op 9 februari 1768, 13 pp., aanwezig in de abdijbibliotheek van Postel, V A 129 (pp. 366-368, afb. 16). (H.J.)

Prémontré

157. — Brigide SCHWARZ, *Die Originale von Papsturkunden in Niedersachsen 1199-1417*, siehe Nr. 89.

Nr. 278: Avignon, 1361 maii 8, Innocentius VI «dilectis filiis ... abbati Premonstratensi, Laudunen. dioc., eiusque coabbatibus et conventibus universis Premonstraten. ordinis monasteriorum»: eis de registro Innocentii pp. IV bullam quandam «Contigit interdum quod» (Lugduni, 1245 febr. 20) transcribi facit. Dat. Avinione, viii id. maii, pont. a. ix. LÜNEBURG, Stadarchiv, Urk. H, *sub data* (Nr. 99), «Provisionis nostre debet» — «constitutionis et voluntatis».

Nr. 279: Idem, bullam quandam «Paci et tranquillitati» (Lugduni, 1245 febr. 13). Dat. Avinione, viii id. maii, pont. a. ix. LÜNEBURG, Stadarchiv, Urk. H, *sub data* (Nr. 98), «Provisionis nostre debet» — «constitutionis et voluntatis». (H.J.)

158. — A. WATELET-CHERTON, *Les archives de l'évêché de Namur*, cf. n° 194. L. 27 (p. 80): Documents et imprimés concernant Hugues de Fosses, 1927, 1 dossier. Hugues de Fosses fut le premier abbé de Prémontré (1128-1161). En 1927, le pape Pie XI ratifia le rescrit de la Congrégation des Rites par lequel le culte voué à Hugues depuis des temps immémoriaux fut confirmé. (H.J.)

Quedlinburg, St. Wipertus und St. Jacobus

159. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 665-666: 28 Hss. (H.J.)

Ratzeburg

160. — Brigide SCHWARZ, *Die Originale von Papsturkunden in Niedersachsen 1199-1417*, siehe Nr. 89.

Nr. 353: Roma, S. Pietro, 1395 oct. 7, Bonifatius IX «venerabilibus fratribus ... Razeburgen. et ... Lubicen. episcopis ...». HANNOVER, Haupt- und Staatsarchiv, Celle Or. 100, Michaeliskloster Lüneburg Nr. 693, «*Militanti ecclesie licet*».

Nr. 394: Roma, S. Pietro, 1401 jan. 21, Bonifatius IX «venerabilibus fratribus ... Ratzeburgen. episcopis ...». LÜNE, Klosterarchiv, Urk. Nr. 436, «*Militanti ecclesie licet*».

Nr. 396: siehe Nr. 89. (H.J.)

161. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 667: 4 Hss. (H.J.)

Rheinland

162. — Franz J. FELTEN, *Frauenklöster und -stifte im Rheinland im 12. Jahrhundert. Ein Beitrag zur Geschichte der Frauen in der religiösen Bewegung des hohen Mittelalters*, in Stefan WEINFURTER (Hrsg.), *Reformidee und Reformpolitik im spätsalisch-frühstaufischen Reich*, (Quellen und Abhandlungen zur mittelhochdeutschen Kirchengeschichte, T. LXVIII), Mainz, 1992, S. 189-300. Der Autor behandelt das Entstehen im Kölner Raum (S. 251-257) der Prämonstratenserfrauenklöster Langwaden, Meer, Weiher in Köln, Schillingskapellen und Niederehe, gleich wie die Übersiedlung der Frauengemeinschaften aus den Döppelklöstern zu Steinfeld (naheinander in Hellenthal, Wehr und zuletzt Dünnwald) und Knechtsteden (Flaesheim), ebenso wie die Lage in Bedburg, Reichenstein (Ellen), Hamborn (Füssenich), Cappenberg (Oberndorf bei Wesel), Heinsberg, Stoppenberg in Essen, Wenau und zuletzt Zylflich.

In der Trierer Diözese werden behandelt Marienroth, Rommersdorf (mit Prämonstratenserinnen zu Stenenbach, nachher Wülfersberg und Retters), Arnstein mit seinen Töchterklöstern Marienthal, Gommersheim, Beselich, Enkenbach, Affholderbach, Brunnenburg, Hachborn und Oberwesel (S. 263-268).

Weiter werden noch erwähnt: Niederilbenstadt, Hane und Münsterdreisen (S. 275-279). Auf S. 284 behandelt der Autor den Konflikt zwischen Rommersdorf und der Neugründung zu Sayn. Zuletzt bespricht er die allgemeine Entwicklung der mittelalterlichen Prämonstratenserfrauenklöster (S. 285-294) und vergleicht diese mit der Lage im Zisterzienserorden. (H.J.)

Le Roeulx, Saint-Feuillen

163. — F. LECOMTE, *Regestes des Actes de Jean d'Eppes*, cf. n° 24. N° 218: Liège, juin 1237. (H.J.)

Roggenburg

164. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Gerung, Propst von Roggenburg, ist Zeuge in der Urkunde Nr. 577: (1171 Mai 1, Giengen). (H.J.)

165. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 690: 81 Hss. (1?). (H.J.)

166. — Kent EMERY Jr., *Dionysii Cartusienensis opera selecta*, siehe Nr. 150, S. 573-575, gibt die vollständige Beschreibung der Handschrift: MÜNCHEN, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 15312, 15. Jh., stammend aus der Bibliothek der Abtei von Roggenburg, im Ursprung aber Franziskanisch. Das Werk *De Laudibus beatae Mariae Virginis*, hier mit der Überschrift *Oratio ad beatam virginem Mariam*, Fol. 122 v° - 125 r°, zugeschrieben an Bernhard von Clairvaux, stammt von einem anderen Autor aus dem 12. Jahrhundert, und nicht von Dionysius der Kartäuser wie einmal erwähnt. (H.J.)

Rommersdorf

167. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 691: ca. 15 Hss. (1?). (H.J.)

Rot

168. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 772: 1179 Januar 22. (H.J.)

Saint-Constant

169. — Le 23 mai 1993 la canonie de Saint-Constant au Canada (Québec) a élu *prior de regimine* Ricardus Gauthier (° 1962) pour un

terme de six ans. Il succède à Joseph Brackeniers, prieur depuis 1981. (H.J.)

Salival

170. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 401: (1163); Nr. 1159: 1172. (H.J.)

Sayn

171. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 710: 2 Hss. (H.J.)

Schäftersheim

172. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 588: 1172 April 19. (H.J.)

Schäftlarn

173. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 845: 1183 Mai 30. (H.J.)

174. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 710: ca. 392 Hss. (?). (H.J.)

Scheda

175. — Heinz SCHRECKENBERG, *Die christlichen Adversus-Judaeos-Texte (11.-13. Jh.)*, (Europäische Hochschulschritte, Reihe XXIII, Band 335), Frankfurt am Main, 1988. Dieses Werk behandelt S. 256-267 ausführlich die Autobiographie vom Propst HERMANN VON SCHEDE (Hermannus quondam Judaeus, 1107/1108 - 1181), vormals Juda(s) ben David ha-Levi, *Opusculum de conversione sua*, gemäss der Herausgabe von G. NIEMEYER, Weimar, 1963. Als Abschluss folgt eine umständige Bibliographie. (H.J.)

Schillingskapellen

176. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 711: 1 Hs. (H.J.)

Schlägl

177. — Am 19. Mai 1993 starb Dipl. Ign. Florian Josef Pröll (° 1913), Abt des Stiftes Schlägl von 1958 bis 1989. Abt Florian war ein Mensch, der gerne Arbeit und Verantwortung übernahm. Er wurde bald mit vielfältigen Aufgaben im Orden betraut. 1962-1968 war er Visitor in der damaligen österreichischen Zirkarie. 1965 wurde ihm die Administratur der abtei Hamborn übertragen, die er bis 1988 innehatte; er förderte Wachstum

und Stabilität dieses Konventes. 1968-1988 erfolgte die Berufung zum Provisor des Ordens. Als solcher waren ihm die polnischen und spanischen Prämonstratenserinnenklöster ein großes Anliegen. 1976-1982 wurde er zum Definitor des Ordens und 1982-1988 zum Vikar des Generalabtes für die deutschsprachige Zirkarie bestellt. Sein seelsorglicher Einsatz und seine Arbeit im wirtschaftlichen und kulturellen Bereich wurden vielfältig ausgezeichnet. Siehe Isfried H. PICHLER (Hrsg.), *Gedächtnisheft für Florian Josef Pröll, Abt des Stiftes Schlägl (1958-1989)*, in *Schlägl intern*, XIX, 1993, S. 253-284. (H.J.)

Schussenried

178. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 718-719: 15 Hss. (4?). (H.J.)

Speinshart

179. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 393: 1163 Februar 13. (H.J.)

180. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 732: 2 Hss. (H.J.)

181. — Anja HEIDENREICH und Felix BIERMANN, *Ausgrabungen auf dem Barbaraberg bei Speinshart*, in *Heimat Eschenbach 1992*, 15. Jg., Eschenbach/Oberpfalz 1992, S. 31-35. Es handelt sich um ein slawisches Gräberfeld des 10. Jahrhunderts und um den Vorgängerbau der barocken Speinsharter Wallfahrtskirche. (L.H.)

Steinfeld

182. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 386: 1162 September 5. (H.J.)

183. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 737-738: ca. 60 Hss. (4? und 6 Verbleib heute unbekannt). (H.J.)

Steingaden

184. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1000: 1189 (etwa Ende April - Anfang Mai). (H.J.)

185. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 738: 64 Hss. (1?). (H.J.)

186. — Ludwig GSCHWIND, *Abt Hyazinth Gaßner, der Planer der Wieskirche 1692-1745*, Balzhausen, 1992, 64 S. Von 1738 ab fingen die Wallfahrten zum «Heiland an der Geißelsäule» in der Wies an. Abt H. Gaßner liess von Dominikus Zimmermann einen Plan für eine Wall-

fahrtkirche entwerfen. In 1744 begann er ohne Baugesuch zu bauen. Als er in 1745 starb, war der Bau der Wieskirche schon 40 Schuch aus dem Grund gehoben. (H.J.)

Tommarp

187. — Rezensien: Curt WALLIN (Hrsg.), *Tommarps Urkundsbok 1085-1600. Klostret — Hospitalet — Staden — Socknen*, VI Bände, Stockholm, Ullstorp, 1955-1991, von Tore NYBERG, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, S. 246-247.

Tongerlo

188. — C. VLEESCHOUWERS, *De oorkonden van de Sint-Baafsabdij te Gent*, cfr. nr. 16.

Nr. 105: (1189 - 22 april 1206): De abt van de Sint-Baafsabdij en diens convent dragen wegens de geografische afstand een vrijgewijde vrouw, Ava, met haar nakomelingen over aan de abdij van Tongerlo, cfr. A. ERENS, *De oorkonden der abdij Tongerlo*, dl. I, Tongerlo, 1948, pp. 11-12, nr. 6.

Nr. 412: 25 september 1265: De Sint-Baafsabdij erkent dat het patronaatsrecht op de kapel van Klein-Zundert aan de abdij van Tongerlo behoort, cfr. A. ERENS, *o.c.*, pp. 269-270, nr. 202. (H.J.)

189. — Marc BOONE en Thérèse DE HEMPTINNE, *De oorkonden van het Hendrik Kempegasthuis in Diest (1313-1676)*, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, CLIX, 1993, pp. 245-389. In de loop van de inventarisatie van de collectie "Vliegende bladen" in de handschriftenafdeling van de universiteitsbibliotheek in Gent, kwam onlangs een verzameling originele oorkonden uit Diest aan de oppervlakte. Deze verzameling overspant de jaren 1313-1676, maar veruit het grootste aantal stamt uit de 14de en 15de eeuw. Inhoudelijk hebben deze documenten betrekking op een godshuis dat vermoedelijk in 1419 door Hendrik Kempe werd opgericht voor de opvang van zes arme mannen en vrouwen. Onder de uitgegeven bronnen bevinden zich enkele stukken uitgaande van de laten van de abt en convent van Tongerlo, bezegeld met het zegel van de zaakvoerder van deze abdij in Diest, de norbertijnse "persoon" van de Sint-Sulpitiuskerk. Zo vinden we het zegel van proost Jan Gheevaerts (1421-1457) uit 29 juni 1425 (nn. 53, 56, 57), de vermelding in een oorkonde van 1419 van de eveneens Tongerloze investiet Mattheus de Pomerio, alias de Eindovia (nr. 43) en drie vermeldingen (nn. 81, 82, 84) van proost Embrecht van Arendonck waarvan de patroniem Wyffelet (Wyfliet) niet bekend was en genealogische banden laat vermoeden met het in Tongerlo zeer invloedrijke geslacht Wyfliet. (L.V.D.)

190. — G. TOURNOY, J. TULKENS en M. ILLEGEMS, *Nicolaes Cleynaerts (1493-1993) van Diest tot Marokko*, in *De Brabantse Folklore en Geschiedenis*, 1993, nn. 278-279. De bekende Diestse filoloog en arabisant

Cleynaerts was een studiegenoot van Arnold Streysters de latere abt van Tongerlo. In de catalogus van de tentoonstelling ingericht in het Diestse stadhuis naar aanleiding van de vijfhonderdste geboortedag van de illustere geleerde werd een Nederlandse vertaling gepubliceerd van de brief (brief 55, cat. nr. 27, pp. 165-172) die Cleynaerts op 12 april 1521 vanuit Fez aan zijn vriend Streysters schreef. Hierin haalt hij o.a. herinneringen op aan hun gemeenschappelijke studententijd in de pedagogie Het Varken te Leuven. Verder een zeer korte levensschets van Streysters bij een foto van het geschilderde portret dat in de abdij van Tongerlo wordt bewaard (p. 206). (L.V.D.)

191. — Abt Augustinus Wichmans die van 1644 tot 1661 de abdij van Tongerlo bestuurde was een van de belangrijkste prelaten uit deze periode. Wichmans was voordien als pastoor werkzaam geweest in de Noordbrabantse parochies Mierlo en Tilburg waar het calvinisme oprukte. Hij publiceerde meerdere geschriften op het gebied van spiritualiteit en pastoraat, over mariale vroomheid en geloofsverdediging en werd daarom door verschillende geschiedschrijvers geroemd, maar merkwaardig genoeg werd tot nog toe geen systematische bestudering van zijn leven ondernomen. Onlangs kwam aan de Theologische Faculteit Tilburg in het vak Geschiedenis van Kerk en Theologie onder referent prof.dr. J.Y.H.A. JACOBS; en co-referent drs. M.A.M.E. GIELIS, een doctoraalscriptie klaar: F.J.M. HOPPENBROUWERS, *Franciscus Augustinus Wichmans (1596-1661). Kanunnik, zielzorger en abt van de norbertijner abdij van Tongerlo ten tijde van de vroege Katholieke Reformatie*, Tilburg, 1993, xiv-87 pp. De promovendus heeft gekozen voor een inkadering van Wichmans' leven en zijn werken in de specifieke context van een theologiehistorisch en kerkhistorisch onderzoek en voor een beperking tot het kerkorganisatorisch kader waarbinnen hij als schrijver werkzaam was. Wichmans' historische verschijning wordt onderzocht tegen de achtergrond van de vroege Katholieke Reformatie in het algemeen. Nagegaan wordt in het bijzonder in hoeverre deze Katholieke Reformatie heeft doorgewerkt in de orde van Prémontré en in de uitoefening van de verschillende functies die Wichmans vervulde. (L.V.D.)

192. — G. HENDRIX, *Bibliotheca auctorum traductorum et scriptorum Ordinis Cisterciensis*, dl. I, cfr. nr. 156. Dit verzamelwerk vermeldt p. 60 het handschrift: WESTERLO, Abdijarchief Tongerlo, Sectie V, nr. 180: [Jan Balthazar] Godefridus BOUVAERT, *Meditatien over het leven Christi*, 18de e. (cfr. J. CORTHOUTS, *Inventaris van de handschriften in het abdijarchief te Tongerlo*, Tongerlo, 1987, nr. 211). G. Hendrix geeft het nummer van de inventaris op voor de signatuur. (H.J.)

193. — L.C. VAN DYCK, *Superior Backx van Tongerlo en het norbertijnse parochiepastoraat (1839-1868)*, in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, pp. 79-106, met kort resumé in het Frans.

194. — Anne WATELET-CHERTON, *Les archives de l'évêché de Namur. Inventaire sommaire*, (Centre interuniversitaire d'histoire contemporaine. Cahiers, t. CIII), Beauvechain, 1992. Thomas-Louis Heylen, abbé de Tongerlo depuis 1887, était évêque de Namur de 1899 jusqu'à sa mort en 1941; depuis 1901, il assurait également la présidence des Congrès eucharistiques internationaux, mgr. J. Schmitz en assurait le secrétariat.

Dans le n° A. 36 (p. 43): Notes pour les récollections mensuelles aux prémontrés de Tongerlo, 1887-1897. (H.J.)

195. — Van de hand van archivaris L.C. VAN DYCK verscheen een fraai geïllustreerde abdijgids die de titel meekreeg: *Welkom in Tongerlo*, 1993, 64 pp., 34 ill. De lezer vindt er in drie onderscheiden hoofdstukken solide informatie over het abdijcomplex, over de spiritualiteit van de Tongerloze norbertijnen en over de geschiedenis van deze eeuwenoude Kempense abdij. (J.M.)

Tønsberg

196. — Jes WIENBERG, *De kirkelige institutioner i middelalderens Tønsberg*, (Arkeologiske rapporter fra Tønsberg, Band VI), Tønsberg, 1991, 124 S. Die Sankt Olavsabtei war eine der bedeutendsten kirchlichen Einrichtungen im norwegischen Tønsberg. Die Geschichte dieses mittelalterlichen Klosters ebenso die archäologischen Funde und Ausgrabungen werden besprochen. In Beilage eine Liste aller schriftlichen Erwähnungen des Klosters bis 1550, allesamt 73 (S. 94-96).

Dan PETTERSSON, *De arkeologiske undersøkelser i Storgaten 16, Tønsberg 1991*, (Arkeologiske rapporter fra Tønsberg, Band VII), Tønsberg, 1991. Bericht der Ausgrabungen eines Teiles der mittelalterlichen Prämonstratenserabtei zu Tønsberg. (H.J.)

Unterzell

197. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 793: 1? Hs. (H.J.)

Ursberg

198. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 1163: (1168-1173/74); Grimo, Probst von Ursberg, ist Zeuge in der Urkunde Nr. 577: (1171 Mai 1, Giengen). (H.J.)

199. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 793: 10 Hss. (H.J.)

Valsecret

200. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 172: 1176. (H.J.)

Varlar

201. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 794: 1 Hs. (H.J.)

Vessra

202. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 795: 1 Hs. (H.J.)

Veurne, Sint-Nicolaas

203. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 91: 1147; n° 103: 1153; n° 107: (1151, 21 septembre - 1154, 25 octobre); n° 142: (1159 - 1164, 12 avril). (H.J.)

204. — F. BECUWE, *De landgoederen van de Veurnse premonstratenzerabdij te Alveringem (XIIde-XVIIIde eeuw)*, in *De Duinen. Bulletin van het wetenschappelijk en kultureel centrum van de Duinenabdij en de Westhoek*, XVIII, 1988, pp. 89-136.

IDEM, *Sint-Niklaas-Beoosterpoort. Het middeleeuwse grondbezit van de Veurnse witherenabdij*, Ibidem, XXI, 1991, pp. 57-69. (H.J.)

Vicoigne

205. — B.-M. TOCK, *Les chartes des évêques d'Arras*, cf. n° 14. N° 47: 1129; voir *Anal.Praem.*, LXIII, 1987, pp. 171-173; n° 113: cf. Château-Dieu, n° 52; n° 114: 1156, Arras; n° 160: 1171 (avant le 8 août); n° 184: 1181; n° 298: 1200, 25 mars - 1201, 24 mars, Valenciennes.

L'abbé Garin témoigne dans l'acte n° 70: 1141; l'abbé Gérard dans les actes n° 112: 1155, Arras, Notre-Dame; n° 117: 1157; n° 118: 1157, Arras; n° 130: cf. Laon, Saint-Martin, n° 112; n° 134: 1162; n° 139 et 140: (1162, 2 mars - 1164, 12 avril); n° 148: 1164, (après le 12 avril), Arras; l'abbé Godefroid témoigne dans l'acte n° 179: 1181; le prieur Pierre dans l'acte n° 137: 1163, 11 novembre. (H.J.)

Vlaanderen

206. — A. FAUCONNIER en P. ROOSE, *Orgels van Vlaanderen*, Brussel, 1991. Na enkele inleidende hoofdstukken bespreken de auteurs de *Als monument beschermde orgels in Vlaanderen, die sedert 1972 met overheidssubsidie gerestaureerd werden*. Hier treffen we pp. 61-63 het Penceler-orgel (ca. 1723) van de Sint-Andrieskerk te Balen (eertijds een parochie van Averbode), pp. 66-68 het Pieter van Peteghem-orgel (1767-'68) in de Sint-Amanduskerk te Denderleeuw (eertijds een parochie van Dielegem) en pp. 93-95 het machtige J.B. Forceville-orgel (1728) in de voormalige abdijkerk te Ninove. De korte biografie van Christiaan Penceler (pp. 44-45) wemelt van premonstratenzer gegevens (zie ook *Anal.Praem.*, LXVIII, 1992, p. 344, nr. 122). (H.J.)

Weißenu

207. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 470: 1164 November 1. (H.J.)

208. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 818: ca. 200 Hss. (4 Verbleib heute unbekannt). (H.J.)

Wenau

209. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 825: 1 Hs. (H.J.)

210. — Kent EMERY Jr., *Dionysius Cartusienensis opera selecta*, siehe Nr. 150. S. 515-518 wird die vollständige Beschreibung gegeben von der Handschrift: NAMUR, Bibliothèque de la Société Archéologique, Ms. 103, 15. Jh., stammend aus der Abtei von Floreffe, aber ursprünglich zugehörend am Prämonstratenserfrauenkloster von Wenau: «*Ad virgines wenaugiensis*» (nicht aufgenommen in S. KRÄMER, o.c.). Die anonymen Texte *Speculum praelatorum*, fol. 1 r° - 24 v°, und *Speculum subditorum*, fol. 24 v° - 81 v°, werden zur Zeit nicht mehr zugeschrieben an Dionysius der Kartäuser. (H.J.)

Wendling

211. — P.N.R. ZUTSHI, *Original Papal Letters in England*, see no. 29. No. 78: Avignon, 1317 mart. 19, Iohannes (XXIII) «*dilectis filiis ... abbatibus et conventui monasterii de Wendlinge, Premonstraten. [ord.], Norwicen. dioc.*»: *ecclesiam parrochiale de Longham iuxta Wenlige, Norwicen. dioc., eis in proprios usus duxit concedendam*. Dat. Avinione, XIV kal. apr., pont. a. I. NORWICH, Norfolk Record Office, MS 3815 8 A 3, «*Presignis ordinis vestri*» — «*concessionis*». (H.J.)

Wilten

212. — Ton VAN SCHAIK und Robin LUTZ, *Abdijen in West-Europa en hun bewoners*, Baarn, Tielt, 1992, 144 S. Das Stift Wilten zu Innsbruck wird vorgestellt S. 90-97. Mit deutlichen Strichen beschreibt Alt-Abt Alois Stöger das religiöse Leben der jetzigen Gemeinschaft. Schöne Photobilder illustrieren das Ganze. (H.J.)

Windberg

213. — H. APPELT, *Die Urkunden Friedrichs I.*, siehe Nr. 58. Nr. 300: 1160 Februar 13; Nr. 622: 1174 Juni 30 (irrig 1173 Mai 31). (H.J.)

214. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. II, S. 840: ca. 180 Hss. (2?). (H.J.)

215. — Rezension: Paul MAI (Hrsg.), *850 Jahre Prämonstratenserabtei Windberg*, (Bischöfliches Zentralarchiv und Bischöfliche Zentralbibliothek Regensburg. Kataloge und Schriften, Band IX), München, Zürich, 1993, von Ludger HORSTKÖTTER in *Anal.Praem.*, LXIX, 1993, S. 247-249.

Wrocław, Sw. Wincenty

216. — S. KRÄMER, *Handschriftenerbe*, siehe Nr. 59, T. I, S. 122: 19 Hss. (H.J.)

Želiv

217. — J. LENZENWEGER, *Acta Pataviensia Austriaca*, siehe Nr. 106. (I.H.P.)

218. — Miroslav ZAVŘEL, *Vít Tajovský. Le père supérieur du monastère de Želiv*, Havlíčkův Brod, 1991, 18 pp. Le père abbé lui-même raconte sa vie, jusqu'à sa mise en liberté par le régime communiste en 1960. Le texte a paru également dans *Le Courier de Mondaye*, 1992, n° 162 et suiv., un extrait fut publié dans *Le petit messager de Notre-Dame du Bon Remède. Abbaye Saint-Michel de Frigolet*, 1992, n° 434, pp. 4-9; une traduction allemande a été publiée dans *Geraser Hefte*, 1992, n° 27, pp. 4-9; une traduction néerlandaise dans *De Feniks. Kontaktblad van de abdij in Grimbergen*, XXXV, 1991, n° 3 jusqu'à XXXVI, 1992, n° 3, elle a été reprise dans *Pro Nostris. Contactblad van de premonstratensers uit de Brabantse circarie*, LVII, 1992, pp. 22-26, 55-61 et 88-90. (H.J.)

Zsámbék

219. — Nach 300 Jahre langer Unterbrechung wurde 1927 der Orden der ungarischen Prämonstratenserinnen durch das Kloster Zwierzyniec (Kraków) in Külsóvat neu gegründet. Bis zur Zeit der Zerstreuung (1950) stieg die Zahl der Schwestern auf 70; sie lebten in etwa 10 Häusern. Die über 40 Jahre lange Zeit der Unterdrückung überlebten nur die Hälfte aller Schwestern. Jetzt gibt es vier Häuser: Külsóvat, Bakonygyepes, Jászó (Slovakei) und Zsámbék.

Zsámbék ist eine neue Gründung. Das Kommunitätsleben fing hier noch vor der politischen Änderung (1989) an. Mit Hilfe der Stiftungen des Ordens (für die Schwestern und für die Prämonstratenser in Ost-Europa) und der Abtei De Pere konnten wir im Februar 1993 in unser renoviertes Kloster umziehen. Das Gebäude wurde von der Zsámbéker Prämonstratenser-Pfarrei dafür zur Verfügung gestellt. Hier wurde im Herbst 1993 auch ein karitativer Dienst mit einem Schullhort für die armen Kinder des Dorfes gemäß den Initiativen unseres Vaters Norbert begonnen. (K.Á.J.)

Hisc chronicis conscribendis contribuere: A.E.K. (A.E. Kovács, Csorna); B.A. (B. Ardura, Roma); C.C. (C. Caals, Roma); D.D.C. (D.F. De Clerck, Bois-Seigneur-Isaac); D.V.P. (D. Van de Perre, Pollare, B); H.J. (H. Janssens, Averbode); H.v.B. (H. van Bavel, Heeswijk); I.H.P. (I.H. Pichler, Schlägl); J.B. (J. Bombay, Drongen); J.M. (J. Manderveld, Tongerlo); J.v.H. (J. van Helvoirt, Esbeek, NL); K.Á.J. (K.Á. Juhász, Zsámbék); L.H. (L. Horstkötter, Hamborn); L.J. (L. Janssens, Brugge-Assebroek); L.V.D. (L.C. Van Dyck, Tongerlo); O.F. (O. Fényi, Gödöllő); W.M.G. (W.M. Grauwen, Meise).

